

VII.

Arad megye német népe.

Arad megye német ajku lakosságának száma az 1900-ik évi népszámlálás adatai szerint 34.505. Ez a szám a következő népszámlálás idején aligha fog jelentékeny emelkedést mutatni, nem mintha a német lakosság nem volna elég szapora, hanem kiváltképen azért, mivel az elmagyarosodás rohamos léptekben halad előre. A legtöbb németség az aradi (9.239), eleki (9.123), világosi (8.687), pécskai (3.054) járásban lakik, a legkevesebb a nagyhalmágyiban (51); a többi járásban csak 2—3—400-ra rúg fel a német ajkuak száma. Ezen adatokból kitünik, hogy a németség a megye északnyugati, nyugati és közép részein helyezkedett el, mindenütt a síkságon, ellenben nem kereste fel a keleti és délkeleti részek hegyvidékét.

A megye német községei mind újabb telepítések. A török világ előtt s a hódoltság idején Arad megye területén német lakosságot nem találunk. A törökök visszavonultával I. Lipót, I. József, III. Károly és Mária Terézia idején szállották meg az *imperium*-ból (Német birodalom-ból) eléhivott telepések igen kicsi rajokban a kincstár és magánosok messze terjedő, lakatlan területeit. Munkás népre, földmivésekre volt szükség; e célból hívták be őket. A telepítés szerencsés körülmények közt ment végbe. A kincstár s a földesurak (Harucker, Lovászy) java földet osztottak ki nekik s nem terhelték meg őket tulságos adózásokkal s nem nehezítették meg gyarapodásukat úgy, mint a kincstári telepéseket. Innen van, hogy a német községek általában kedvezően fejlődtek, szépen gyarapodtak és Arad megye jelentékeny gócpontjai mind a mai napig.

A népesség száma és jóléte tekintetében különösen kiemelkednek: Ujszentanna 4693 s a vele összefüggő Ószentanna 1514, Elek 4368, Óthalom 4076, Szemlak 2239, Szentmárton 2494, Ujpanád 2203, Almás-kamarás 1780 lakóssal. Ezeren felül a német lakosok száma még Pankótán (1022), Világoson (1025). Ezernél kevesebben lagnak Fakerten, Mácsán, Zsigmondházán, Simándon, Simonyifalván, Szapáryligeten, Németperegen, Ópáloson és Galsán.

A községek keletkezésének és a telepítéseknek történeti fejleménye, amennyire anyakönnyvi adatok és korábbi feljegyzések alapján ki deríthető, következő volt.

Uj- és Ószentanna. Ilyen név alatt a két egymással tőzsomszéd-ságban levő s csaknem összefolyó község az 1561-iki lajstromban, mely az arad-zarándmegyei községeket tünteti fel, nem szerepel. De említve van helyettük *Komlós*, mint Massay Imre és Sasy György birtoka. Komlósnak sorsáról közelebbet nem tudunk, csak annyit, hogy Rákóczi György egyik adománylevelében (1645) már csak mint pusztát van említve. Ujszentanna telepítése után Komlós, melynek lakossága mai napig is tulnyomólag román, de melyben németiség is lakik jelentékeny számban, *Ó-Szent-Anna* nevet nyert. A nép mai napig is azonban gyakran Komlósnak nevezi. *Ujszentanna* (eredeti írásmód szerint Uj Sz. Anna) 1701-ben keletkezett; ekkor telepítették. A telepítés előtt a föld Bibits Damián földesuré volt, ki azt részben magyarokkal, nagyobb részben azonban Badenből (Schwarzwald), Pfalzból és Bajorországból behívott németekkel telepítette be. Anyakönyvi adatok szerint következő helyekről jöttek egyesek: Sachsenburg, Ebergenfeld, Dengelsheim, Kiltzheim, Massenbach, Sachsenhaus (olvashatatlan anyakönyvi bejegyzés: Hexeneres, Vesebau).

A magyarság utóbb beleolvadt a németiségbe; több ottani német családnak neve tiszta magyar: Ujlaki, Böszörményi, Murányi.

Elek (román Aletea). Régi község; az 1561-iki zárandi községjegyzékben már említve van mint Bebek György, Massay Imre, Mágocsy Gáspár és más magyar földesurak birtoka. A magyarság a zivataros idők folyamán elenyészett. 1717-ben említik újra Elekét, mint pusztát, amelyre Báró Harucker József birodalmi németeket készül telepíteni. A telepesek eleinte sárkunyhókban laktak s csak 1724—1730-ig épült lassankint a község. Házhelyeiket és a beltelket csak 1734-ben kapták Haruckertől örökre. 1735-ben épült a község közepén egy sirkert közepén egy kis templom, melynek helyén 1790-ben a mai impozáns templom épült. Szájhagyomány szerint 7 család jött be az imperiumból, mintegy törzsökét képezve a mai lakosságnak.¹⁾ Harucker küldött volt igásokat („Stafchen“) éretjük. Sok viszontagság után elérték „Juli“-t (Gyula) s onnan szállották meg 1724. pünkösdi hétfőn, Elekét, melynek nevét a német népetimológia így magyarázza: Mikor a magyar mérnök felmérte a földet a telepesek részére, gyakran mondotta e szót: *elég*. A telepesek tehát a helyet *Elek*-nek nevezték. A mai németiség egyébként nem Eleknek mondja, hanem *Élek*-nek. A legrégebb anyakönyvek (1734-ből) adatai szerint a bevándorlottak Würzburg, Bamberg, Schweinfurth környékéről, Bajorországból, Felső Pfalzból és Lotharingiából (Edlíng) jöttek. Neuburg (Superiori Palatinatu Oberpfalz; Neoburg penes Danubium), Gerlshofen, Rengershausen, Rheinfeld, Oberspiesheim, Dingels-

¹⁾ Az alapító első 7 család volt: Adam, Bambach (Baumbach), Geister, Strifler, Silbereis, Jäger, Ruck.

hausen, Bidamheim, Königshof (bei Mainz), Americhhausen (bei Würzburg), Hirschfeld (bei Würzburg), Meinburg (bei Schweinfurth) Schlüsselfeld vannak származási helyekül említve. A beköltözöttek nevei pl. Durst, Stumpf, Nieth, Binder (ma Bender), Niedermayer, Groh, Bambach, Silbereis, Ruck, Treml, Hanecker, Bauer, Bayer, Müller, Scherer.

Öthalom. E népesebb német községről úgy tartja a hagyomány, hogy az egykori *Orod* vára helyén áll, hol az orodi káptalan székhelye volt. A mai napig is fennálló fölötte érdekes rom várszerű erődítményeknek és egy hatalmas kettős keresztalakra épült kéttornyu templomnak s mellette valószínűleg zárdának napról-napra enyésző omladéka. Ez a község történelmileg kevésbé ismert multja.

A mohácsi vész után, úgy fűzi tovább a hagyomány, a török uralom alatt a Maros mellékén nagy erdőség terült el, melyben rácok és oláhok rejtőzködtek. Végre falucskát alapítottak. 1756-ban ötvenesi Lovász Mihály, ki akkor a modenai hercegi kir. kincstári jószágokat haszonbérben birta, a róm. kath. egyház iránti buzgalomból és hogy a községnek szolgálatot tegyen, a kir. kincstár engedelmével 24 német kath. családot hívott be és telepített le Glogovátzon. A telepések Frankóniából (Észak-Bajorország) jöttek, minek nyoma van a *Frank*-utca elnevezésben. A betelepedett németek szépen elszaporodtak és megerősödtek, míg az oláhság csaknem teljesen elenyészett. A község nevét ugyancsak a *hagyomány* kétféleképpen magyarázza. Vagy egy Glogov nevű rác rablóvezérről ragadt a falura, vagy pedig az *erdőnek* volt Glogovátz a neve s ezt tartotta meg a község is.

Szemlak. Kevert nyelvű község, laknak benne magyarok, németek és románok. Az 1561-iki jegyzékben említve van, mint Csanád megyéhez tartozó község. 1750-ben kapcsolatot Arad megyéhez. Régebbi irásokban Zemlék néven szerepel. A németek ág. hitvallásúak és reformátusok. Az ágostai hitvallásúak a XVIII. század vége felé Pest és Békés megyéből (Mezőberény) jöttek, a reformátusok Balmazújvárosból, Szabolcs megyéből. Mesterkéltnél etimologizálás a *Szemlakot*, mivel határőrvidéki hely volt, *szemesek lakából* magyarázza.

Szentmárton (Sanct Martin). Régi eredetű község. Neve már előfordul az 1561-iki összeírásban, mint a gyulai vár tartozéka. Később elpusztult. A plébánián található könyvekből az derül ki, hogy a német telepítés előtt egy Szent Márton nevű pusztta volt ott. A községet 1750-ben Harucker Ferenc alapította. Megvett a kincstártól 40.000 frtért földeket és Németországból hívott be telepeseket, legnagyobb-részt Badenből (Schwarzwald). Magyarokat is telepített oda, de ezek idő múltán beleolvadtak a németségbe. 1866-ig Németszentmártonnak hívták.

Újpanád. Régi hely. Már 1561-ben említve van. Később elpusztult s mint pusztta a modenai herceg birtoka lett. A községet 1780-ban

alapították. A lakosság Mainz vidékéről és Lotharingiából származott ide. (Lothringer, Plennert).

Almás-kamarás (Németalmás) 1844-ben keletkezett. Eleki németek népesítették be. Nevét, egyik hagyomány szerint, Almásy gróf tiszteletére nyerte.

Pankota kevert nyelvű község. A németek 1786-ban Württembergből telepítették be. Községüket Új-Pankotának hívták, mely később a régi községgel, Ó-Pankotával egyesülvén, egyszerűen *Pankota* nevet nyert. Hagyomány szerint Pankota Bán-Kútja-ból eredt.

Fakert. Újabb telepítés az úgynevezett *zimándi* pusztán. Neve magyar fordítása egy német tulajdonnévnek, *Baumgartnerének*, kinek a telepítés körül nagy érdemei voltak. A németek a községet Baumgartelnek vagy Neudorfnak is hívták. A telepítés 1843-ban történt. A németek *Ujpanádról* jöttek mintegy 60 család, később 1846-ban, Öthalomról is telepedett oda mintegy 30 család.

Mácsa, régi, kevert nyelvű község. Már az 1561-iki jegyzékben említve van. Lakossága túlnyomó részben román, kik Erdélyből, Szatmár és Máramaros megyéből költöztek oda. A németség a szomszédos, közeli Szentmártonból telepedett át. Neve, gyanítom, idegen hatás alatt átalakult formája a Majsza ősi magyar névnek.

Simánd lakosságának csak csekély töredéke német. Ezek a németek szórványosan költöztek be a szomszédos német községekből.

Németpereg 1851—1852-ben keletkezett a Pereg kincstári pusztából kihalított részen. Német lakói Alsó-Ausztriából és Torontálból jöttek.

Simonyifalva és *Szapáryliget* újabb telepítések. Előbbinek németjei Öthalomról, utóbbié Németczerneyéről jöttek.

Ópálos. A németek ide 1785-ben telepedtek alkalmasint Öthalomról.

Galsa, kevert nyelvű község. A németek a szomszédos községekből telepedtek oda.

Német népélet. Az aradmegyei német bevándorlók a német birodalomnak ama részéből jöttek, melyet összefoglalólag Alemanniának szoktak nevezni. Beleesik e földrajzi területbe Elsass, Lotharingia, Rajna-mellék, Pfalz, Baden (Schwarzwald), Württemberg, északi Bajorország (Frankónia) s Thuringiának déli mesgyéje. Nagy terület ez, földrajzilag nem egységes s így a németségnek különben is az elkülönülésre való nagy hajlama mellett, nyelvben, szokásban, véralkatban nagyon sokféle nép lakja. Bizonyos tehát, hogy a bevándorlók már a bevándorlás idején beszédjökben s ősi szokásaik tekintetében nagyon különböztek egymástól. Mindazonáltal, mint a német néplélek ősi vonásai, egyes sajátságok mint közösek és általánosak meg voltak és meg vannak mind a mai napig.

Így tünik fel első sorban alkalmazkodó képességük, mely a legtöbbször a viszonyok helyes megítéléséből eredt. Más klimatikus és talajviszonyokat találván, foglalkozásukban, ruházódásukban, lakházaik strukturájában hamar alkalmazkodnak ezekhez. Földmivelőkké lesznek, mely foglalkozás dúsabb eredménnyel jutalmazza őket, s annyira ráfordítják minden erejüket és idejüket, hogy az ipari tevékenységet egészen elhagyják, sőt a legkezdetlegesebb háziipart is alig-alig űzik. A környezethez símulnak mindenben. Követik a szomszédos magyarság vagy oláhság gazdálkodási módját, átveszik gazdasági eszközeiket s még az életrend és étkeik tekintetében is teljesen alárendelik magukat az idegen hatásnak.

Minden tevékenységüket nagyfoku józanság hatja át. Nem temperamentumos nép, hanem meggondolt. A kicsi dolog ép úgy jelentős előtte, mint a nagy. Messze téreken hullámzik vetése, de azért a tojás, a csirke, a borju, az eperfa, a körtefa-csemete és kertjében a salátafej még mindig értékkel bíró jószág előtte, melyet gondoznia kell. Életmódjában és minden cselekvésében mérsékelt, számító. Már inkább fukar mint takarékos, a rosszabb indulatu fősvénység árnyalása nélkül. Minden gondolata a vagyonszerzésben összpontosul. Megtakarításban látja a vagyon eredő forrását, nem a merész vállalkozásban. Csak mikor nagy vagyon áll már mögötte, bocsátkozik nagyobb szerű vállalkozásba, de mindig a leghidegebb számítással s nem is igen van eset reá, hogy vállalkozása balul ütne ki. (Elek). Földet azonban minden körülmények között szeret vállalni, mert itt a kockázat viszonylag nem több, mint a ráfordított munka. A bérlet vagy felibe való munkálás után következik a földnek tulajdonul való megszerzése. A németeknél nagy mértékben mutatkozik ez az expansivitás, ez a terjeszkedés földvásárlás útján. Ahol a határok összefolynak, hol szegényes oláhság vagy zsellér sorson élő magyarság tengődik a németiség határszélein, ott kérlelhetetlen szívóssággal s ellenállhatatlan fensőbbiséggel tör előre a német. Elég az eleki nép földvásárlásaira, az ujszentannaiak és öthalomiak hegyaljai szőlőbirtokaira és földszerzéseire utalnom. A németeknek emez előretörése azonban inkább csak a románságot érdekli és fenyegeti, mert a magyar telepés községek nem igen esnek érdek-szféráikba. Éme vagyonosság alapjai mindenesetre a németiség gazdálkodó erényeiben keresendők, de első kezdete mégis csak a telepítés szerencséesebb körülményeiben rejlett. Tehermentes földet kaptak, bőkezű és javukat éberen gondozó földesurak alatt éltek, hogy idejekorán megerősödhesenek. Milyen más az újabbkori magyar telepések sorsa, kik nem képesek a nagy állami terheket (adó, annuitás) elviselni és szenvedni kénytelenek, míg végre az állam újabb és újabb transactiók útján valahogy könnyít sorsukon. (Lásd az *aradi és csanádi telepítések történetét* az aradi jószágigazgatóságnál. Kézirat.)

A jómóduság s a vagyonnak csendes, nyugodt és biztos élvezete okozza, hogy a németiség a kor újabb eszme-irányzatai iránt általában közömbösebb. A szociális tanok egyetlen egy árnyalása sem érintette lelkét közelebből, mely különben sincs úgy szerkesztve, hogy egykönnyen háborgásba volna hozható. Legalább addig nem, míg a vagyon érdeke ellenében nem történik a támadás. Azután a birtok nélküli, tisztán napszámos munkája után megélő osztály, mely leginkább fogékony a szociális tanok befogadására, a német községekben, hol mindenki a szerzett ősi birtokot meg szokta tartani s könnyelmű gazdálkodással kotyavetyére nem szokta juttatni, általában kicsi számban van képviselve. Az elégedetlenség panaszs-zava azért itt is felhangzik, de nem más tendenciával párosultan, hanem csak pusztán mint a szegény ember örök panaszkodása. A német általában konzervatív; szivesebben viseli el a jelennek baját, semhogy bizonytalan változások és vészes szenvedélyek eshetőségeinek tegye ki magát. Még külső körülmények is gátolták a szociális tanok terjedését meggyénk német lakósaik közt. Magyar szociálista lapoknak és brosúráknak náluk kelete nem volt és még ma is alig van, a német iratok pedig a szegényebb, kevésbé iskolázott nép közé alig juthattak el s ha el is jutottak, nyelvük idegenszerűsége (hochdeutsch — felnémet, irodalmi nyelv) nehezítette a terjedésüket.

A német ember véralkata nem lobbanékony, s innen van, hogy nem ül fel könnyen valakinek, legkevésbé az idegennek. Minden jövevény szavát kétkedéssel fogadja — még egy más oknál fogva is. Magáról szereti hinni, hogy bizonyos fölényben van; büszke és rátarti, arra is, amije van, s arra is, amilyen: vagyis szellemi praepotenciájára. Ezért fog keveset rajta a lázító szava. Gondolatköréből, amint ő él, érez és cselekszik, nagyon nehéz őt kiriasztani. Az ő gondolkodása az ő büszkesége és öntudata. Úgy vélekedik, nem szabad magát ebben háborgatnia.

Ez az elzárkózás csak akkor veti le bilincseit, ha való vagy képzelt sérelem évődik lelkében. Amennyire hidegen hagyja őt a nagyvilág eszmetusája, annyira ingerelheti a helyi politika. A község belső életének kérdései ijesztően felkavarhatják a néplelket és rettentő szenvedélyesség tanyájává tehetik a falut. Pár évvel ennek előtte láttuk ezt az ujszentannai zendülés esetében.¹⁾

Nem terjed ki a németiségnek ez elzárkózása, makacs ellenállása a magyar állameszme befogadására s a magyar nyelv elsajátítására. A németiség immár tisztában van a helyzettel s a magyar állameszme uralmának jogosultságát ép úgy elismeri, mint ahogy a magyar nemzeti eszme szupremáciáját őszintén kívánja. Igaz, hogy a szabadságharc ko-

¹⁾ Lásd 43. l.

rában, nagyon-nagyon kevés kivétellel, a németek az osztrák uralom mellé állottak. De ezt vajjon ki ne találná természetesnek? Bujtogatva voltak és kecsgetve attól a hatalomtól, mely ellenünk használta fel őket. S egészben mégis bizonyos szenvedőlegességgel viselkedtek.

Nyiltan nem támadtak a magyarra s nem fogták pártul az osztrákokot. Erős nyoma van azonban annak, hogy a Bach-korszak sok viszársága ép úgy sújtotta őket, mint a magyarságot. Elégedetlenségük nyilvánvaló volt, noha a szabadabb szónak féket vetett az erőszak. A sok rendszabás és újabb adóteher, a hivatalnokok kiméretlensége és gögje, a katonai mindenhatóság sok kedvetlenségnek lett okozója s nem egyszer hangzott fel a sváb család tűzhelye körül is a régi jó *magyar* idők dicsérete.

A kiegyezés után, a rendezett államélet beköszöntével megindult a jólét és polgári tevékenység erősebb fellendülése és megindult ezzel a német községek nagyobb lendülete is. A gyarapodás a magyar állam-eszme védő pajzsa alatt történvén, a németiség kivétel nélkül a magyar nemzeti eszme feltétlen uralmát kívánja és ennek szolgálatába bocsátkozik. Ennek legfőbb külső nyilvánulásaként említhetjük a magyar nyelvnek rohamos, szinte bámulatot keltő nagy hódítását a németek között. A férfiak között csaknem mindenki, aki csak valamikép is kimozdul a községből, ért és tud magyarul, a nők között, kik elzárkóztabbban élnek, a jóval nagyobb rész érti a magyar nyelvet, ha nem is beszéli. Arról ugyan, hogy a családi tűzhely körül is már a magyar szó járná, ma még szó sincs. Az elmagyarosodás rohamosságának okait keresve, három körülménynek közrehatását vehetjük észre. Első sorban jelentékeny tényező a föld szeretete és a hozzá való ragaszkodás. A békés birtoklást, a javak zavartalan élvezetét biztosítja neki a fennálló állami rend, melynek szellemi tartalmaként erősen fejeződik ki a magyar nemzeti eszme. Megbecsüli az eszmét, mert javát és hasznát látja, mert neki is békét, üdvöt, szabadságot biztosít.

Az elmagyarosodás másik fő rugója a *célszerűség*. Magyar hatóságok alatt él, magyar hivatalokkal érintkezik, magyar törvényt kell ismernie, mindenütt magyar szót hall, természetes tehát, hogy a magyar nyelv megtanulása életszükségletévé válik.

A harmadik körülmény, mely az elmagyarosodást nagyban előmozdítja, a német ember természet-adta hiúsága. A fel-törekvés, a magasabb osztályokhoz való emelkedésnek vágya a német ember ősi természete, melyet költőileg páratlan művészettel festett meg Goethe *Hermann u. Dorotheájának* korcsmásosában. S minthogy az előtte magasabbnak lebegő osztály a magyar intelligencia, azért ehhez tördök. A jobbmóduak mind megtanulnak és folyékonyan beszélnek magyarul. Mintegy megalázva érzik magukat, ha kabátos ember németül szólítja

meg őket s legtöbbször tüntetőleg magyarul felelnek. A magyar válaszzal magasabb intelligenciáját akarja észrevétetni. Ha mégis kényszerül németül beszélni az uri osztályhoz tartozó egyénnel, akkor kerüli a maga dialektusát, melyet bajerijsch (báuerijsch)-nek mond és felnémethz közel álló nyelven beszél, melyben csak elvétve jelentkezik a nyelvjárási árnyalás.

Azok a német nyelvszigetek tehát, melyeket másfél évszázaddal ennek előtte a lelketlen osztrák politika a németség korallsziget-képződményeként csak azért építgetett fel, hogy a germanizáló s minden magyarságnak hadat üzenő politikának támaszpontjai legyenek, immár tűnő, enyésző félben vannak. Történelmileg szerepet cseréltek. Nem expoziturái többé a németségnek, hanem védőbástyái a magyarságnak, a Kelet felől veszedelmesen előre törő román törekvésekkel szemben. A veszélyeztetett mesgyén, az érintkezés határvonalain nem tömören lakó magyarság nem állja meg azt az erős román áramlást, mely a német szívósságán mindig megtörik. A magyar beolvad, a német inkább beolvaszt. A magyarságot környező oláh községek névlajstromai szomorú bizonyosságát nyújtják a nagy nemzeti megfogfogyatkozásnak. Az eredeti német név azonban e lajstromokban vajmi ritka!

A pangermán törekvéseknek Arad megyében vajmi kevés a nyoma. Az itt-ott létesült *Bauern-vereinek* inkább gazdasági szövetségek, minden politikai tendencia és nemzetiségi aspiráció nélkül. Működésüket egyébként a hatóságok éber ellenőrzése kíséri.

A németség beolvadásának nagyobbyszerű megindulásával jelentékeny új erőforrásokhoz jut a nemzet. Hasznos, munkás népelemre teszünk szert, mely vagyonságával és sok szép erényével délvidéki megerősödésünkhöz jelentékenyen fog hozzájárulni. És ez erények közt első helyen áll az, aminek például kellene szolgálni, hogy t. i. a német a vagyont megszerzi s gyarapítja, azután félti és mindenkor megtartja.

Ez erényből azonban nagy hiba is ered. Nagyonbbrészt a vagyont féltése és megóvásának érdeke okozza, hogy a német más népfajokkal vér szerint nem vegyül össze. Jómódu német lányt nem adnak magyar vagy román legénynek és még csak más faluba sem igen adják férjhez. Nemcsak a nyelv, az életmód és szokások eltérése okozza ezt az idegenkedést, hanem bizonyos tények ismerete is. A magyar a német szemében könnyelmű, gazdálkodni nem tudó, a román durva és miveletlen. A német legény viszont a német leányt keresi, ki a dolgot és tisztaságot kedveli, de a mellett nagyon néz a vagyontra, különösen ha ő maga is vagyonos család tagja. A rokonok közötti házasság mind ezen tekintetknél fogva a németek között nagyon gyakori.

Emez elszigetelődés következtében történt, hogy a németség Arad megyében a házasság révén, vérkeveredés útján nem frissült fel,

sem ősi véralkata új kedvező vagy kedvezőtlen ingredienciát nem nyert. Legerősebben hat reá a magyarság. Megtanulja az iskolában a nyelvet, a katonaságnál a legény-virtust, mindez azonban gondolat-világát, a hatások elmultával, legkevésbé sem változtatta. Van még intenzivebb nevelő hatás is. Gyakori Arad megyében a gyermekek kicserélése. Elekről Orosházára, Öthalomról Pécskára visznek német gyerekeket magyar szót tanulni, a pécskai gazda viszont fiát Öthalomra adja német szóra. Ez intézmény sem ellensúlyozza a vérvegyület hiányának hátrányait. A magyar szív nagylelkűsége, a hazának lángoló szeretete, bizonyos nemesebb érzésvilág, altruisztikus gondolkodás még mindig nem tartozik a német nép lelki virágai közé.

Családi élet. A családi élet a németeknél általában tiszta és jó. Mindkét házaspár rendesen tartózkodó életet folytat, a csapodárság a kivételek közé tartozik. Férj és feleség egymást tegezik és néven szólítják: Du Hans, Du Kathi. Mikor gyermekekkel népesül be a ház, a nő Kath-nek nevezi urát, ez Mor-nek hívja. Szentannán az asszony, ha férjéről beszél, Majner (Meiner - az enyém) néven említi, a férj Majne:(Meine - az enyém) nek mondja a nőt. A gyöngédség és nő iránti tisztelet különösebb megnyilatkozásával nem igen találkozunk, becézni egymást nem szokták. Megvannak egymással és egymás mellett békén, osztozkodva a nehéz munkában és kötelességteljesítésben, de a lágyságban felolvadó szeretet minden külső kifejezése nélkül. Becézni csak a gyermekeket szokták. Becéző nevet adnak neki, pl. Kanti, Mangala (Anna), Penga, Vangala (Helené), Balz (Baltahajar), Sepi (József), Hanska (Jánoska), Franzka (Ferencke, Ferike) (*Elek*). Jellemző, hogy a becézés kedvéért a magyar kicsinyítő képzőt szokták használni, pl. Juli, Juliska, Julcsa, Julcsala (*Elek*). Ez a sajátság szelvében jelentkező magyar hatás. A gyermek a szülőt tiu-rel (tiu, francia vous) szólítja meg.

A német családok általában népesekek. Az egy-, két-gyermekrendszer ez idő szerint még nem honosodott meg. Oka e szerencsés körülménynek a jómóduság. Szentmártonban mutattak három házat egymás mellett, melyekben összesen 32 gyermek volt. Emlegettek családot, hol 12 gyermek van, ami nem is ritkaság.

A gyermeknevelés szélsőségeket mutat. A jobbmóduaknál gondos, a szegényeknél gondatlan. A tehetősb szülők jól ápolják, tisztán tartják a csecsemőt, vigyáznak egészségére és gyengédek a gyermek iránt. Később jól iskoláztatják s felsőbb iskolákba járatják, anélkül, hogy úri sorba akarnák emelni. Az ilyen iskolázott ifjakkól miveltebb gazdálkodók lesznek, kik a parasztgazdálkodást műveltségüknél fogva igazán racionálisan folytatják, a vagyont szépen gyarapítják és praktikus hideg ésszel nagyobb vállalkozásokba bocsátkoznak. Egy keletkező új társadalmi osztály ez, melynek éltető eleme a munka, a vállalkozás, a va-

gyonszaporítás hő vágya, s mely a vagyonossága mellett is ment maradt az úri allűröktől és élvhajhásztattól. Egy keletkezében levő igazi polgári társadalom ez.

A szegényeknél a gyermeknevelés már sokkal hiányosabb. A csecsemő ápolása elhanyagoltabb, a máklével való itatás gyakoribb eset. A gyermek táplálkozása hiányos, a korai dologra szorítása mindennapi. Az iskolázás csak az elemi iskola befejeztéig tart. Azután, elég korán, kezdődik a súlyos mezei munka, mely alatt a test sokszor satnyul.

A leánynevelés még a jobbmóduaknál is azonos a fiukéval, csak-hogy a lányoknál a magasabb iskoláztatás (polgári, felsőbb leányiskola) rendszerint elmarad. Csak szórványosan nevelik őket úri lányokká, mert szivesebben adják jómódu paraszt-sorban álló ifjakhoz, kik dolgoznak és szereznek.

Az erkölcsi hatás a gyermeklélekre a német paraszt-családokban általában kedvezőbb. Trágár beszédet a gyerek otthon nem igen hall, legfeljebb az iskolában, magyar pajtásaitól. Az isten igazában való káromkodás, mely a magyar parasztfiunál a férfiaság erényeül vétetik, a németeknél nem igen fordul elő. A német is káromkodik, de nem a maga nyelvén, hanem magyarul és leginkább oláhul. A fellobbanó indulatát a sváb inkább trágár szavaktól ment átokkal csillapítja: s Kraiz heilich Tunnerwette' soll de zamschlage (Ujszentanna), s Kraiz heilich Tunnerwetter soll dich zemol in ti Ort nei schlage, Sollst u'jinnich (unfjinnig) were, (bolondulj meg). Er Tajfl soll dich hole, Geh in di Hell nei. Jir heilich Satment namol nei (Óthalom). De némi magyar hatás mutatkozik: Tu Kurve! Zeiner Mutter ihre j . . . , Ke in tei Mutter nei, Ke in tei Kodel. Ke in tei Urfufandl (bujjál dédanyádba, Ujpanád).

Mint a káromkodás, úgy a csúfalkodó kedv is egyetemes emberi gyarlóság. A németeknél a csúf-név osztogatás, a csúfalkodás szelvében, mindenütt divik, csak itt is trágár elemtől menten. A három kategória a német csúfneveknél is megvan: a csúfnév esetlegességből ered és megkülönböztetésre szolgál, testi hibából vagy lelki sajátságából (szójárás, beszédmód, stb.) eredő.

A csúfnév esetlegességből ered és megkülönböztetésül szolgál; pl. Ujszentannán a sok Mayert így különböztetik meg: Schwomauer, Parigl, Pleje, Kegele, Deichpajl, Tambor, Jajz (Zeit) — Mayer. Ugyanott sok a Scherer, tehát mondják: Judejscherer, Sepejscherer. Utóbbi csúfnév értelme ez: lepes (román szó — tutyi-mutyi), Eleken a sok Wittmann közül egyik Stjirps Adam, styirps (román szó) — fogfájás. Katschule (Ackermann), kacsule (román szó) — sipkás, Ujszentanna. Egyéb ujszentannai csúfnevek: Kofory (Hübner), Keweller (Gantner), Kanuz (Reinholz), Wurata (Elek).

Testi hibákat vagy sajátságokat és foglalkozást jelző csúfnevek:

Spaßmaul (Spaßenmaul, veréb száju = pállott száju, Ujszentanna); Stuyser (igazi neve Wittmann), öreg apja mint első vágatta le hosszú haját (Er hat sich gestugt), így öröklődött át a gúnynév (Elek). Gibu (tulajdonképen Ruck Ádám) (gibu román szó = pupos = pufelig) (Elek). Szóg (szög) (Ruck József) Sog = Saß (zsák, ennek csúfolták, mert sokat evett. Két fia volt, a nagyobbik Szog, a kisebbik Szefla (Säcklein). Egyéb (tréfás) csúfnevek: Pardlhans, Pamprimzer, Schaßtrommel, utóbbi női csúfnév (Weissenburger Anna). Foglalkozás szerint: Luminar (román szó), Saßrieder (Adelman a neve) = gyertyamártó.

Leلكi tulajdonságokat felölelő gúnynévek: Radaj (= Rádai, Albert Ferenc az igazi neve), azért, mert oly vaskezü, brutális, mint Rádai volt Szegeden (Elek). Schubrit (valódi neve Niedermayer József) = Sobri, mert oly kalandos, mint Sobri Jóska volt (Elek). Paprika Paßl (Weisenburger) = hirtelen; heves, mint a paprika, paprika természetü.

A káromkodásban és átokban, szitokban kitörő indulaton s a gúnyolódó kedven kívül elterjedtebb hibája a németségnek a gyűlölet és bosszuálló kedv, mely mértéktelen daccal és nyakassággal párosul. Ezt a hajlamot jól illusztrálja a következő ujszentannai eset. Két testvér egy örökségen civódott egymással, tehát nagy haragságban éltek. Az egyik a vasut mellett levő közös, de pör alatt levő telkükön szép kolnát építtetett, kellemes kilátással a vasuti pályaudvarra. Mikor a pör eldültével a telken megosztottak, a másik szintén kolnát épített, de szándékosan épen úgy, hogy testvére elől a kilátást teljesen elzárja. Mit tehetett volna ez mást, mint hogy kolnájához egy lakószobát ragasztott még. Így áll a két kolna, egyik a másik mögött s a belsőnek csak kis része kandikál ki a vasuti pályatest felé.

Ezt a bosszuálló kedvet és dacos természetet leghivebben fejezi ki a szentmártoni német szójárás: Und wenn ma kanzi Bußta tr'auß fed, dir wer i' wa'jn, vagy Wenn ma kanzi Verne'gn trauß fed, ten muß i ßa Maul stopfa (Und wenn meine ganze Bußta draufgeht, dir werde ich weisen = és ha egész pusztám rámegey, megmutatom neked), wenn mein ganzes Vermögen drauf geht, dem muß ich sein Maul stopfen = s ha egész vagyonom elpusztul, ennek száját be kell tömnöm).

A német jövevények életük külső rendjében alig-alig tartottak meg valamit német eredetiségükből; amit megőriztek, az inkább szellemi hagyomány: népszokások, ünnepek, nyelv, költészet, babonák, stb. A ház beosztása, a butor, a táplálkozás és ruházat tekintetében átvettek mindent a szomszédoktól, kevés az, mi ősrégi hagyományként megmaradt volna.

A falu. A német községek alaprajza¹⁾ egyezik a magyar telepes

¹⁾ Lásd 371. lap.

községeivel. Széles főút szeli át a falut, ezzel csaknem egyenlő hosszúságu párhuzamos, szintén nagyon széles utak vezetnek. A főutat és a párhuzamos utakat derékszögben metszik át a mellékutcák. Az utcák különösen a nagyobb községekben ma már mind nevet nyertek, hivatalból, történeti alakokról. A házak derékszögben nyulnak az utca felé, a homlokzaton két, gyakran három ablakkal, ha a folyosó (Wang) utca felé eső vége is lakószobául vagy más célra van lefoglalva. Építőanyag: kő, téglá, vályog; tető: szalma, nád, zsindey, cserép. A ház mellett udvar, kert. Az udvarban gazdasági épületek vannak. A kerítés

52. ábra. Legrégibb magyar stílü német ház Pankotán.

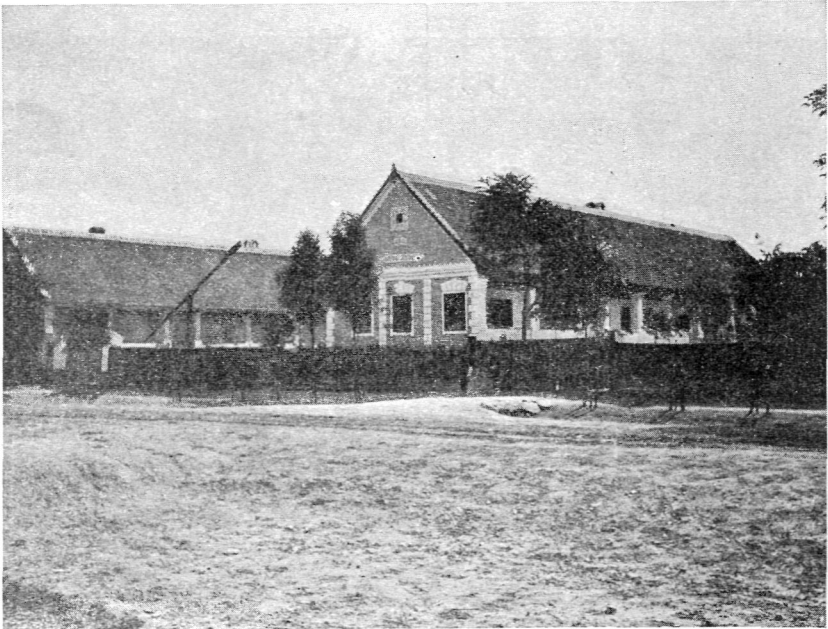
többnyire deszkából van, rajta mindig nagy kapu és kis ajtó. Feltűnő, hogy egyes községekben a szűkebb telekviszonyok miatt a házak sűrűn összeépítvék, pl. Szentmártonban, Eleken, de már Öthalmon, Ujszentannán nem. Néha a ház az utca mentén hosszában épült. Ekkor több virágos ablak nyílik az utcára. A ház oromzatán sok helyen ősi szokás szerint¹⁾ a tulajdonos neve tűnik fel, pl. Öthalmon. A ríktó színü (kék, sárga, piros) meszelés román hatást mutat.

A lakóház, nem véve figyelembe a gazdagoknak egészen modernül berendezett, tágas, előszobából, fogadóteremből, ebédlőből, hálószobából, stb. álló uri lakásait, három főrészből áll. Az eresztől (Teghla, Dächlein) (Elek) fedett, de különben nyílt folyosóról (ti Reunf. Elek), a kony-

¹⁾ Schiller, Tell.

hába (ti Kuchel, Elek) jutunk, ennek két része van, előrés, Federkuchel (Vorderküche), belső rész, Hinderkuchel (Hinterküche). Közül, a mennyezettről leereszkedve, van egy vastag gerenda tr Mandelpam. (Elek). A konyhától az utca felé esik a parádés szoba Kroajstuba (Großstube) (Elek), a másik oldalon van a rendes lakószoba. A konyha belső részéből emelkedik fel a kémény (tr Schlot = Schlot, Elek).

A szoba butorzata: asztal, mellette pad, magas ágy díszes párnákkal, székek, láda, szekrény, pamlag, fogas (ti Stela). Ezeknek né-

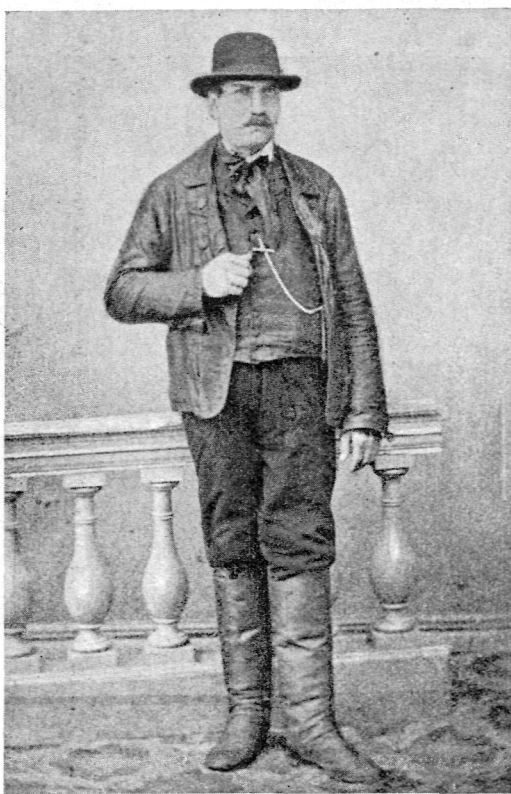
53. ábra. Öthalmi német ház deszkakerítéssel.

met nevei közül jellemzetesebb: ti Pünf (pad), s Kanapet (így ejtik ki), a pamlag, tr Kaschte (szekrény, sifon), tr Trugl (láda), tr Dfa (Dfen, kályha; Öthalom). Az udvarban (tr Heuf. Elek,) található a disznóól (Seiftol), tehénistálló (Riftol), a kocsiszin (t' Schopfa), a góré (Kuf'ruzforb) (Elek) és a gazdasági eszközök.

A ruházatban a magyarságot követik. Hétköznapon a férfiak szűk-karu fehér inget viselnek és fehér házi lenvászonból készült durva, középbőségű gatyát. A gatyá diszvarrással van ellátva és térden alul ér. A csizma sima s kemény felsőszára van. Nyáron szalma-kalapot viselnek, télen filc-kalapot vagy siphát. A nadrág testhez álló (magyar szabású és nem pantalon), elől zsinórdíszsel van ellátva s csizmába van húzva. A mellény fekete posztó és nyakig van begombolva. A kabát

rövid és fekete posztóból van. Télen báránybőrrel bélelt nagy bundát viselnek.

A nők fűzős vagy cügos bőrcipőben járnak, nyáron gyakran papucsban, vasárnap fényezett ebelsztin cipőben, sőt ma már uri divat szerint, gyakran sárga bőrű egész- vagy félcipőben. Tarka kanavász inget viselnek, mely egyszersmind derék is. Vasárnap fehér ráncos

54. ábra. Eleki német ember ezelőtt 50 évvel.

alsószoknyát vesznek fel, néha 5—6-ot, hogy annál terjedtebb legyen a viselet. Nagy ünnepkor fekete szövetszoknyát viselnek és selyem kötényt. A németek általában a sötétebb öltözékeket (fekete vagy sötét kék, kékfestő áru) kedvelik. Nyáron azonban világosan is öltözködnek, fehér mosó moll ruhában járnak. A leányok hajadon fővel járnak, az asszonyok változatos színű, néha drága selyem kendőt viselnek. Mint ősi hagyomány maradt fenn néhol a fehér csipkéből és szövetből készült rózsaszín vagy világoskék szallagokkal és gyöngyökkel diszitett fejkötő, melyet nagy ünnepkor, keresztelésen, lakodalomban viselnek. Az élte-

sebb asszonyok régi szabásu fekete fejkötőt tesznek fel. Ünnepkor finom szines nagy selymekendőt hordanak vállukon. A férfiak csaknem mind borotválkoznak s hajukat oldalt fésülik. A nők hajukat középen elválasztják, kétujnyi széles fonatba fonják és koszoru alakban tűzik fel, vagy kontyot (Krapanejst = Krapnejt, varju fészek; Ujszentanna) formálnak belőle és fésűvel erősítik a fejhez.

Általában ez volna tipusa a németek viseletének. Természetes, hogy a változat gazdagsága megvan. Egyik helyen többet tartottak meg

55. ábra. Aradmegyei német legények.

az ősi viseletből, másutt teljesen alkalmazkodtak a szomszéd népfajok, a magyarok és románok viseletéhez. Feltűnőbb és jellegzetesebb viselet pl. az öthalmiak pörge kalapja, az eleki lányok alsó testén a sok-sok szoknya, felső test pedig szűk derékban minél jobban összeszorítva, hogy a melldomborulat teljesen eltűnjék. A felső test simasága felel meg legjobban esztetikai izlésüknek. Ugyanigy van Szentmártonban is. Feltűnik továbbá az eleki lányok elől magas hajviselete és a szentmártoni asszonyok különös fésülködése: a haját a homlokhoz simítják egészen szorosan és hullámos alakot adnak neki (ti Zepfti). Fejükön kendő (Ufjejtichla), ez alatt főkötő (Guziatichla).

A ruhadarabok elnevezése változatos; pl.

Elek: aš Wjgla (oláh szó, kabát), tr Jračf (felső kabát), tr Bunda (bunda), aš Leibla (mellény), ti Heuja (Hofe), ti KATHA (gatyá), aš Hemat (ing), Kwoča (gallér), Preijl (manséta), Holstichla (nyakkendő), Schneiz-

tiachsa (zsebkendő), tr Strumpf — tr Reuf, Underrœuf (szoknya), tr Zupper (nem testhez álló derék) Bumberreuf (vattás szoknya), tr Schuraf (nem testhez álló bluz-féle), as Diachla (kendő), ti Hauwa (főkötő), tr Reuntſch (magyar konty, Ujszentannán Krapanescht).

Ujszentanna. Tr Wameß (Wams, kabát), tr Grad (kabát), 's Leibl (mellény), t' Hoja (Hoje, nadrág), 's Hemet (ing), ti Gatye (gatya), — t' Buntſchure (női kabát, oláh szó), ti Bunde (bunda), ti Hauwa (Haube, főkötő), tr Gzime (Tschizme, csizma), te Hantſchich (kesztyű).

56. ábra. Eleki sváb leány ezelőtt 40–50 évvel.

Öthalom. S' Janfele (kabát), ti Katye (gatya) s' Leivel (mellény) — tr Tschuraf (női kabát, csurák), tr Un'rfittel (alsó szoknya), tr Bunde (bunda), tr Gzime (csizma), tr Hentſching (a kesztyű), stb.

Szentmárton. Tr Zuper (uj divatu bluz), s' Leivla (mellény), s' Hemet (ing), s' Mizla (testhez álló blúz).

Foglalkozás, életrend. Arad megye németisége tisztán földművelő, gazdálkodó, földműves nép. A földművelésnek szenteli erejét és idejét. Az ipari tevékenységnek, akár mint házi, akár mint népiparnak, a németek között a nyomára alig akadunk. Kereskedelemmel azonban már

itt-ott foglalkoznak. Kupeckednek állattal, lóval, sertéssel, kereskednek gabonával, de mindez nem sokat számít. Legvállalkozóbb az *eleki* nép, mely messze híres vállalkozásairól, nagy sertéshizlalóiról és sertéskereskedelméről. Kiemelkedik még az újszentannaiak kiterjedtebb ipartevékenysége, — melyben azonban nem a faj-németség vesz részt és — kereskedelmi vállalkozása. Mindez szórványos jelenség. A némettség tulnyomólag földművelő lévén, életrendjében ehhez a foglalkozáshoz alkalmazkodik. Mint azt a mezei munka megkívánja, korán kelnek. Napjában háromszor esznek: reggel

57. ábra. Eleki sváb leány ezelőtt 40—50 évvel.

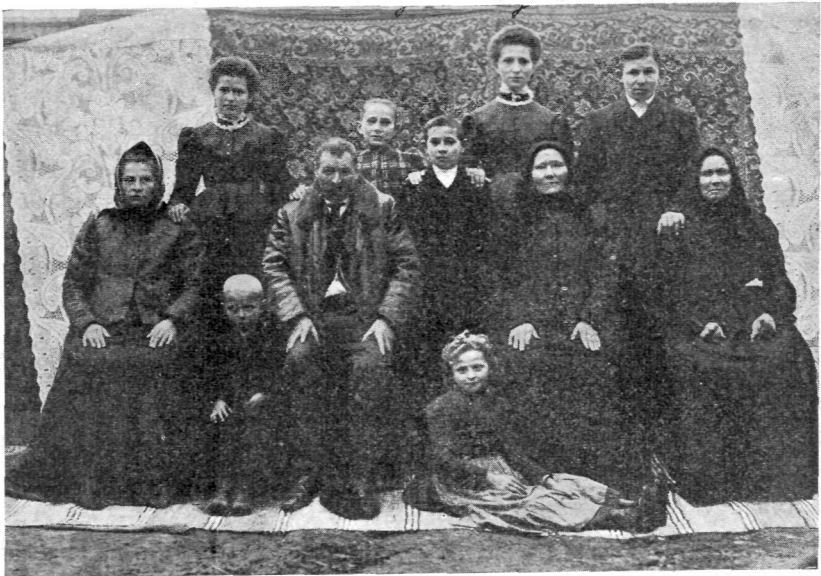
8-kor, délben és este a munka után, közben, különösen a nagy dolog idején, uzsonáznak is szalonnát. Táplálkozásuk tulnyomólag növényi: burgonya, paszuly, káposzta és főtt tészták. Legtöbbet szalonnát fogyasztanak. Húst télen fogyasztanak sokat, disznóölés idején, de azért nyáron is esznek a nagy munka idején részint tartogatott füstölt húsokat, részint friss húst. Vasárnapon, ünnepnapokon, ünnepségeknél a lakomák dúsak. A konyha magyarosan fűszerzett. Speciálisabb és szokottabb ételek pl. *Eleken*: *Şaurer Şpecţ* (rántással készült fokhagymás étel),

Breidatfchtele (barátfüle), ticki Krumpere, Pauchfikerle (angyalbögyörő), Rniptf-
fnödel (gyurott tészta).

Öthalom: Krumpire (burgonya), Kafelez (galuska), Poone (bab),
Paprikafisch, Krapfa, (fánk) Platschingea (vastag, palacsintaféle étel), Güns-
pfeffer (borsós libahús).

Ujszentanna: Wasserpatza (angyal bögyörő).

Erkölciség. A németek erkölcsi felfogása nem egyezik az ural-
kodó társadalmi felfogással. A megesett leány nincsen társadalmilag

58. ábra. Aradmegyei német család.

diszkvalifikálva s hogy férjhez menetele előtt gyermeke volt, nem aka-
dály arra nézve, hogy más (és nem a gyermeke apja) vegye el. A
magzatelhajtás, gyermekgyilkosság ezen felfogás miatt német helyeken
alig fordul elő. Elősegíti ezt a szabad életet leány és legény között
a vasárnaponként és ünnepnapon divatozó tánc, hol a leány kíséret
nélkül addig marad, meddig tetszik. A megejtőre nézve a házasság
kényszere nem áll fenn. Öthalmon a legény mindjárt a megegyezés és
odaigérkezés (Verjprechen) után a lányhoz költözik és házastársi viszonyba
lépnek. Igaz, hogy ezt megelőzőleg a paphoz mennek, ki őket a há-
zasságra vonatkozó fogadásuk megtartására inti. Az esküvő és lakoda-
lom csak később tartatik, a törvény kívánta formaságok megtörténte
után. A legény érintkezése a leánnyal durva és céda. Frivol dalokat,
trágárságokat hangoztat előtte és nem kiméli fizikailag sem a gyengébb

nemet. Ujabb időben azonban lassanként az úri szokás s ezzel egyuttal az úri erkölcs kezd a jóbbmóduak közt meghonosodni. Már nem engedik a leány és legény közt a szabad érintkezést és már nem engedik többé táncba.

A nyelv.¹⁾ Mielőtt az Arad megyében divatozó német beszédet, ennek hangalaki és nyelvtani sajátosságait, nyelvjárási árnyalásait és eltéréseit általánosságban ismertetném²⁾, a követendő módszerről akarok felvilágosítást adni. Legcélszerűbbnek tartom, ha a német községek nyelvének hangalakját és grammatikai formáját a német irodalmi nyelv (hochdeutsch, felnémet) hangalakjaihoz és nyelvtani alakjaihoz viszonyítom, mivel a hochdeutschot nálunk csaknem mindenki ismeri. A szavak és hangok leírására a tulajdonképeni német (gót) írást használom, melyet nálunk a középfokú oktatásban mindenütt tanítanak és használnak. Minthogy a különböző községekben különböző beszéd dívik, a nagyobb községek, a német gócpontok nyelvét (Elek, Öthalom, Ujszentanna, Szentmárton) párhuzamosan tárgyalom. Vannak a nyelvjárásokban hangok, melyeknek jelölésére nincsen megfelelő betű. A szokásos tudományos jelzést ilyen műben, mely nem szaktudósoknak szól, nem követhetem, annál kevésbbé, mivel pl. még német szakmunkák sem követik (pl. Eduard Halter, Die Mundarten im Elsass, Strassburg 1908.).

A németség betelepedésének történetében el volt mondva, hogy az ide származott németek Elsass, Baden (Schwarzwald), Württemberg, Pfalz és Frankónia (Éjszak-Bajorország) területéről jöttek. Nyelvük tehát az elsassi, sváb és frank (északi bajor) beszédnek folytatása, fejlődése, gyakran egészen sajátosságos hatások alatt (keveredés és idegen nyelv hatása). Elenyésző esekély nyoma van a weszfáliai beszédnek is; ez nem jöhet tekintetbe. Az egész terület, honnan németjeink jöttek, a sváb-alemann terület, mely azonban véghetetlen sok nyelvjárást foglal magában. Csaknem minden községnek más a beszédmódja. Már Schleicher jegyezte meg: Befanntlich geht in den Mundarten der Prozess der Differenzierung, so weit, daß im Gebiete jedes Dialekts zahlreiche Mundarten, Untermundarten und Nebenmundarten zu unterscheiden sind. (Die deutsche Sprache, p. 114).

A mi német községeink nyelvét német törzsrakonaik nyelvével összehasonlítani nem áll módunkban, bár nagyon tanulságos volna. Nem tehetjük pedig azért, mert e német dialektológia (nyelvjárás-kutatás) még nagyon hiányos. A kisebb területek, vidékek és falvak beszédmódja még átkutatva és tudományosan feldolgozva nagyon kevésbé van. Igaz, hogy most javában folyik e részben a munka, úgy mint a ma-

¹⁾ Nyomdai tekintetek kényszerítenek némely hangot magyar betűvel jelezni. — ²⁾ Alábbi nyelvtani vázlat a szaktudomány igényeinek bizonyára nem felel meg. De itt a nagyközönség általános tájékoztatásáról lehet csak szó. Inkább adalékot óhajtok nyújtani, mint rendszeres nyelvtani vázlatot. A hely szűke többet nem enged.

gyarországi németséget is kutatják, de hozzáférhetővé még nem igen lett a felkutatott anyag. Az eredetivel való összehasonlítás még egy más körülménynél fogva is meg van nehezítve, mely körülmény azonban nyelvjárásainkat annál érdekesebbé s e szerint becsesebbekké is teszi. Nálunk ugyanis gyakran egy és ugyanazon községbe több helyről jöttek az eredeti lakósok és így az első nemzedékek idején nyelvkeveredés is történt. Hosszú folyamat lehetett az, míg a község nyelve egységessé lett, vagyis azt az állandó jelleget nyerte, mellyel ma bír. A keveredés nyomait ott találtam, ahol két nyelv egymáshoz meglehetősen közel áll és mégis fontos alakoknál jelentősb eltérés mutatkozik. (pl. Öthalom és Ujszentanna). A keveredéshez járult az idegen nyelvek (magyar és kevésbé a román) hatása.

Első sorban nézzük a hangalakokat.

Előre bocsátandó, hogy van az aradmegyei nyelvjárásokban egy hang, mely középhelyet foglal el *e* és *a* között. Ezt rendszeren kényelmi szempontból görög *a*-val jelölöm, de megjegyzem, hogy ez a hang, mely leginkább az *auslaut*ban (szóvégen) fordul elő, Eleken és a hozzá közelebb álló Szentmártonban nagyon is *a* árnyalású, sőt néhol egészen tiszta *a*, ellenben Ujszentannán inkább *e* s csak a végelcsendülésben olvad át *a*-ba, Öthalmon pedig még kisebb az *a* árnyalás. Az eleki nyelv nagyon diftongizál. A két vocalis nem mindig egyértékű, miur (mír), tiar (tír)-ben pl. az *i* nagyon röviden, az *a* erősebb árnyalással jelentkezik. Hallottam oly kiejtést is, hol az *a* alig-alig hangzott és az *i* szintén beleolvadt a mássalhangzóba: m^r.

Irodalmi kiejtés szerint hosszú és rövid a (Jahr, Tag, fagen, Bahn, Bahn, Vater, Schafen, Waffer, Wajt, stb.)-nak megfelel:

Ujszentanna. ó, â, ä (rövid, mint Hand, Wand-ban): Johr, Tóg, ffróft (gefragt), Pâ (Bahn), Bâ (Zahn), (mint a magyar â, âra), Bâtr, Wâfr (rövid a), Raß.

Öthalom. ó, â, ä. Tófel, Blót (Blatt), Mäge (Magen), Wäge (Wagen), Umlaut, pl. Känß (Gans).

Elek. ó, oa, a. Tóch (Tag), bócha (fagen), trócha (tragen), Wóld (Wald), Joar (Jahr), Hoar (Haar), foara (fahren), néha Umlaut ä: t. i. Wânt (Wand, a fal), Hânt (Hand), Bânt (pad), Äpfel (Apfel), diftongizálva Meu (Mann), Keunß (Gans).

Szentmárton. (magyar â, âra.) Bâdr (Water), ich hâb (nekem van), Jâr (Jahr), diftongizálva: Spoarhert, Hoar, néha Umlaut ä, t. i. Hânt (Hand), Wânt (Wand), Bânt (Bank).

Irodalmi au-nak megfelel:

Ujszentanna. (au, á, (=ah), ó.) Hâus, brâun, de már Bâm (Baum), fâm (faum), Sâm (ßam, Saum), âu helyett á, trâumen, trâun, fâumen, fâun.

Öthalom. au, á, ó: Haus, Strauß, Pfau, Pám, (Baum), fám (faum), káfa (kaufen) Miklós (Mik'laus), Kló' (Klaue).

Elek. au, a, oa, ai: Haus, Haus, paua, (bauen), Pám (Baum), káfa (kaufen), ráfa (raufen), kroap (grau), Traimel (Traube) irod. au helyett a, Kaur (Käuber).

Szentmárton. au, á, oa: Haus, Trauben, Pám (Baum), ráf'n (raufen) láfe (laufen) kroap (grau).

Irodalmi ai-nak megfelel:

Ujszentanna. a, ai: Sad (Sád) (Saite), Lab (Laib Brod), Had (Haide), Kaiser.

Öthalom. a, ai: Sad (Saite), Lab, Had, Kaiser.

Elek. a, ai: Sad, Hadu, Kaiser.

Szentmárton. a ai: Sad, Lab, Hadu, Kaiser.

Irodalmi e-nek megfelel:

Ujszentanna. e (magyar é jehen, és e brechen) i: jea (jehen), jea (jea jehen), tea (gehen), precha (brechen), Brit (Brett).

Öthalom. Ugyanaz, mint Ujszentannán.

Elek. e (é, e) ia. Az e (é) ejtése rövid, olyas mint a középhang a magyar e—é közt: pedu (beten), eja (essen), jeha (jehen), precha (brechen), fia (gehen), itia (jhtia, jtehen).

Irodalmi ee-nek megfelel:

Elek. ea: Schne (Schnee), Klea (Klee).

Szentmárton. ea: Schne, Klea.

Irodalmi ei-nak megfelel:

Ujszentanna. á, ai (magyar hajnal), ei: ausprate' (ausbreiten), háj (heiß), Schwáj (Schweiß), wain (mein) ajueßamt (eingesamt), rajtrete' (eintreten), schreie (schreien), schreive (schreiben).

Öthalom. á, ei: Etá (Stein), Wád (Weide), háj (heiß), weiß, jtreite', jchreive'.

Elek. á, ai, ei: Etá (Stein), háj (heiß), wál (weil), Ámer (Gimer), Áchl (Eichel), Kraidu (Kreide), Saidu (Baida: Seide).

Szentmárton. á, ei: Etá (Stein), Schwáj (Schweiß), háj (heiß), jchreie', Eis

Irodalmi (hosszu és rövid) o-nak megfelel:

Ujszentanna o (hosszu és rövid), u (hosszu és rövid), a, oa: Só (só = Sohn), Wó (Wond), Sunu (Sun = Sonne), vun von, Runu (Ronne), jcha (jchon) poara (bohren).

Öthalom. o (hosszu és rövid), u (hosszu és rövid): Dbit, Brod, póru (bohren), Stroh, Kohle. Sohle, Kolben Worgu, kumma' (kommen), Sú (su = Sohn), jchun (jchon), vull (voll).

Elek. o, oa, eu, u: Dbit, vora (vorn), jtopfa (jtopfen), Broad (Brot), floa (Jloh), kosta (kosten), Schlot (Schlot), Keupf (Kopf), Leuch (Loch), Keupf (Knopf), Benda (Boden), Sunu (sun = Sonne).

Szentmárton. o, u: Obst, Prob, burn, Samna (Sunna = Sonne).

Irodalmi ö-nek megfelel többnyire e (eh) = é vagy ê (Erde-ben).

Ujszentanna. jhee (jché = szép), See (jee = Söhne), fwehne (gewöhnen), heren (nyilt ê, mint her-ben, hören), jshweren (jshwören).

Óthalom. e (é, Ejel és ê, Erde), o: El (él = ðl), jhee (jchéu = schön) here' (ê, hören), Krott (Kröte).

Elek. e, é (é és ê), eu, ia, ei: fwehna (gewöhnen), Eufa (Efen), Sia (hia, Söhne), schia (schön), Kreid (Kröte).

Szentmárton. e (é): jhee (jchön), fwehne (gewöhnen).

Irodalmi rövid és hosszú i (ie)-nek megfelel:

Ujszentanna. i, aj, e: hin, jinken, vier, Baj (Biene), Kersche (Kirsche).

Óthalom. i (rövid és hosszú): ich, mir, mi, hin, jinga (jingen).

Elek. i, ia: ich, ji, (jich), mi (nich), ti (dich), miar (mir), tiar (dir).

Szentmárton. i (rövid és hosszú): ich, mir.

Irodalmi u (rövid és hosszú)-nak megfelel:

Ujszentanna. u, o, a: Brunna (Brunnen), jtuun, Buch (Buch), Hund, Mutr (Mutter), tarichtich (durstig).

Óthalom. u: Mutr (Mutter), Buch (Buch), Schuur, Kuch'l.

Elek. u, o, ua: Kluck (kötöl), Motter (Mutter), Fluama (Blume), Puach, Uar (Uhr).

Szentmárton. u, o: Brud'r (Bruder), Strumpf, Mo dr (Mutter).

Irodalmi ü többnyire i, ü-t nem ejtenek sehol sem.

Ujszentanna. i, u, o: trip (trüb), Ruwa (Rübe), hopfa (hüpfen).

Óthalom. i, e: jiren (führen), trib (trüb), fer'u Johann, fer'n Kaiser (für den J., für den Kaiser).

Elek. i, ia: Kluck (Klück), Kih (Kühe), fiar (für), jpiart (spürt).

Szentmárton. i: trib (trüb), jühren (führen).

Mássalhangzók, tenues (kemények). Explosivák. k, p, t-nek megfelel:

Ujszentanna, k, p, t nagyobb részt k-frant. kriqa (kriegen), tunma (kommen), Kanapet; nyilt (mássalhangzóval nem záruló) auslautban (vég-szótagban) g — truuga (getrunka=getrunken), néha aspirálva szó elején: Kherze, p — Pulver, t — tauseb, Tuget, nyilt auslautban Soldade (Soldaten).

Óthalom. mint Szentannán. A szó elején k és g közt középhang van, mely k-nak is g-nek is vehető. Kimondani és jelölni nehéz. Ép oly nehéz, mint a szóközépi b—w-közi hangot. Ezt a középhangejtést leginkább Óthalomon figyeltem meg, de van nyoma Ujszentannán is.

Elek, mint fentebb. Nyilt auslautban k meglágyul; miar tenga, (wir denten), t meglágyul in- és auslautban Underheufa (Unterhoefe), pedz (beten), jfreidoch, Sundoch (jreitag, Sonntag).

Szentmárton. Az auslautban a t néha meglágyul, tr Kad'r (Kater), ti Stud'n (Stute).

fern (gerne), feſſa. fanga (geſſen, gaugen); auslautban, szóvégén *ch*, áric^h (arg), fleißic^h és fleißic^h.

Öthalom. Itt is *b-d-g* helyett *p-t-k.*, irod. *b* helyett *p*: Bu (Bube), Buſche (Buſchen). Pá (Wein), Birn (Birne), szóközépen vagy auslautban *spiraus w*: Bauer (Jauber), Taube (Taube), Glaube (Glaube), Lowe (Lobe), gewe' (geben), ſchweve (ſchweben). *d* helyett *t*: tart (dort), to (da), Trotſch (drótos), a kiejtés váltakozik: tu-du, *g* helyett, szó elején *k*, Känj (Gans), Kewel (vella), néha auslautban *ch* — Pflug (Pflug).

Elek. Irod. *b-d-g* helyett *p, t, k.* Irod. *b* helyett *p*. Peuda (Boden), plia (blühen), Breiter (Breiter), peſſer (beſſer), in- és auslautban *ich hop* (ich habe); *spirans w-vé* lesz a *b*: Schreib'r, erwata (arbeiten), irod. *d* helyett *t* szóelején — traic^h (dreißig), Tach (Dach), irod. *g* helyett szó elején *k*, kanza (kanzi, ganz), *g* helyett kemény *spirans ch* az in- és auslautban: tjocht (geſagt), fracha (fragen). Tóch, Tach (Tag, Dach), ſiarzic^h (vierzig), Ách (Aug).

Szentmárton. Irodalmi *b-d-g* helyett gyakran lép fel, különösen a szó elején, *p, t, k*: Prod, ich terj., kaproch'n = gebrochen; szóközépen (és szóvégén) *b* helyett *w*: Leiwla (Leibchen), *g* helyett *ch*: Zacher (Zeiger), Tach (Tag), jujzic^h, *t* helyett *d*: Badr, Muodr.

Dentalis *i* (= magyar *z*) mindenütt ritka használatu. Szókezdőnek sehol — helyette a dentalis *ß* (magyar *sz*)-t használják — csak az in- és auslautban fordul elő: Kaiſer, Dieſer, (Wießkanne, Szentmárton), kroaſie (große, Elek).

Dentalis *ß* (= magyar *sz*) (alveolaris) a szó elején, közepén és végén használatos mind a négy községben. Helyette áll (palatalis) *ich*.

Ujszentanna. tu haſcht (haſt), tu ſehſcht (ſiehſt); vierzigſchte, hundertſchte (vierzigſte, hundertſte), Bruſcht (Bruſt).

Öthalom. tu haſcht (haſt), ſiehſcht (ſiehſt), ſagſcht (ſagſt), tarſſcht hund'ſchti (hunderſte).

Elek. igeragozásban nincs meg az *ich*, a számneveknél csak ebben erſcht'r, erſchti; adverbiumban nunderſcht (nirgendß).

Szentmárton. erſchte (erſte), igéknél nem mutatkozik.

Dentalis *z* — *ß, j, s* helyett szóvégén: Halz (Halß, Szentmárton); szóközépen: Polztr (Polſter), unzerer (unjerer), Elek; dentalis *spiraus z* helyett *ich* — Zſchwetſchr (Zwetſchte), Elek.

z szóvégén elmarad: Kege', Gulde, Weihnachte, Pſingſte. (Öthalom).

Hangtani feltünőbb egyezés van tehát Elek—Szentmárton és Ujszentanna—Öthalom között.

Elek—Szentmárton közötti egyezések: 1. diftongizálás (hoar); 2. *jt* (*ßt*) megtartása.

Nagy eltérés az eleki nagyszámu diftongizálás és a szóvégek *a*-ja. Ujszentanna—Öthalom *i* (*ß*) helyett *ich*-t használ.

Ujszentanna. Mediae lágy b-d-g (irodalmi) helyett: p, t, k. Irod. *b* helyett *p*. Pluma (Plume), Birn (Birne), Brief, Paudl, bringa (bringen), nyílt auslautban spirans *w* lesz belőle: Stume, Trautwa, néha zárt alakban is: t'Uwer (Eber — kandisznó), Hawerfrigl (kőkényszilva), t'Nuwa (répa), irodalmi *d* helyett *t*: tengu (denken). Irod. *g* helyett *k*, szó elején.

Fontosabb eltérés az ujszentannai (ei helyett) *aj* használat: maj, naj (mein, hinein; magyar kiejtés szerint: māj, nāj, hajnal).

Névelő. Ujszentanna. Határozott: t'e Mensch, t'e Plum, 's Haus; határozatlan: a Menich, a Plum, a Haus.

Óthalom. Határozott: tr Tischter, ti Spach (Speiche), s Kanapet; határozatlan: a Tischter, a Spach, a Kanapet.

Elek. Határozott: tr Vater, ti Mottr, as Haus; határozatlan: a Meu (Mann), a Ua (Uhr), a Buach (Buch).

Szentmárton. Határozott: tr Noch, ti Zaug (Hündin), t's, s Kägle; határozatlan: a Noch, a Zaug, a Kägle.

Főnév. Plurális-képzés. Ujszentanna. Suffixum nélkül: ti Tisch, ti, Tisch. Umlauttal: t' Käst (Gäste), ti Päm, t' Gail; *a*, t' Pluma, t' Uhra r, er, t' Jeld'r, Brett'r, Kanapeter, s, t' Weger's (Weger'sche Familie).

Óthalom. Suffixum nélkül: Diep, Tisch. Umlauttal: Käst, Täg, e, *a* (Umlaut) Städte, Frau, er, Bretter, Jäffer.

Legváltozatosabb az *eleki* pluralis-képzés. Suffixum nélkül: tr Ring — ti Ring, tr Tisch — ti Tisch, tr Busch — ti Busch; *a* suffixummal: tr Jat'r — ti Jatra, ti Mottr — ti Mottra, ti Stadt — ti Stadta, tr Kawer — ti Kawra (Käuber); umlauttal: tr Toch — ti Täch, tr Kojt — ti Käst (Gäste), tr Keupf — ti Keupf, tr Huat — ti Hiat; többeli diftongusnál: tr Stual — ti Stial.

Szentmárton. A ragok nagyobb részt elmaradnak, néhol umlaut, *v* (er) szerepel, jellemző különösen ti Jaden (Vater), Wudern (Mütter).

Főnévragozás. A főnévragozás jellemző sajátága mindenütt, hogy a genitívust nem használják, hanem helyette a birtokviszonyt praepositívós kifejezéssel fejezik ki. A datívus és accusatívus alakjait nem különböztetik meg, sőt gyakran a többes számét sem az egyes számétól. Példák:

Ujszentanna. Genit. Am Päm haj Tisch (a fa ága), am Nochpr ha Gaul (a szomszéd lova), tr Mottr's ihra Noch (az anya szoknyája), tr Kuh ihra Fuß (a tehén lába), am Haus ha Toch (a ház teteje); de néha a vum is szerepel: s Tach vum Haus. Dat. és Acc. Kep tr Mottr's Was'r (adj az anyának vizet). Kep tr Nochpr an Stuhl (adj a szomszédnak széket). Ich bring' ichun tr Stuhl (már hozom a széket). Ich schreib' ichun tr Brief (már írom a levelet). A datívust gyakran praepositívós kifejezés pótolja: Kep am Vat'r Brot (adj az apának kenyeret). Schreib' am' Richter (írj a bírónak). Többes szám. Genit. t' Päm ihra Tisch (a fák ágai), t'

Ročparšleit ehne Heiſer (a szomszédok házai). Dat. Ich habe tr Rāns Waſſer fewz (adtam a libának vizet), ſep tr Weil Hai (adj a lovaknak szénát), ſep tr Ročparšleit Welt (adj a szomszédnak pénzt). Acc. mindig t', ich ſeh ichun t' Kēih (látom már a teheneket).

Óthalom. A genitivus vagy präpoſitioval (vuu, vuum), vagy birtokos névmással fejeztetik ki, pl. t' Pām ehne Pāt't'r (a fák levelei). A dativus egyes szám ten ter ten, acc. ten-ti, vagy ſ. Többes Nom. ti, gen. tene ihr, ter ihr, dativus ter, Ich ſip ter Bettelleit, ich ſchreib ter Kūſcht (irok a vendégeknek). Ich ſchreib ter Madel (irok a lányoknak), acc. ti.

Elek. A genitivus birtokos névmással van körülírva, néha präpoſitios kifejezés helyettesíti. (Ez ritka eset, am Vater ſa Buach (az atya könyve), am Tiſch ſa Juach (az asztal lába), tr Ur ſa Zacher (Zéiger) (és nem ihva), tr Kuh ſa Heuz (Horn), u' Haus ſa Tōch (a ház fedele). Dat. n, tr, u, ich hop u' Vater ſpōcht (mondtam az apának), ſchid tr Wott'r Kelt (kelt, rövid é), ſip u Arma Proat (adj a szegénynek kenyeret). Acc. n, t' aſ, ich ſchreib u Brief, pren' (bring) aſ Kelt v'd'r Sporkaſſa. A többes számban, genitiv: Ti Weichel (Vögel) iar Kjang (a madarak dala), ti Hundz iar Hoar (a kutyák szőre), ti Haiſer iar Tācher (a házak fedelei). Dat. acc. ti, ſip ti Arma (szegényeknek), ti Kail (lovaknak), tr Wind hat ti Pama (Bäume) óprocha (abgegeben), (a szél letörte a fákat). Ha jelző áll a főnév előtt: ich hop ti kanza (alle) Straiſz (Sträuſe, virágokat) faſt (megvettem), ich hop ma kanzi Piač'r (Bücher) verkaſt.

Szentmárton. A deklinációban érdekesebb jelenségeket nem igen találunk. A genitivus: ten Tiſch ſei Juſz, tr Uhr ihva Zacher, ten Kind ſa Kopf. Dat.: n, tr, u, Acc. ten, ti. Pluralis N. ti., genitivus birtokos névmással, Dat. ten. Acc. ti.

Genusbeli eltérések az irodalmi nyelvhasználatról:

Ujszentanna: ti Pipl (Pippe, ajak).

Óthalom: ti Schwein, ti Heutsching (Haudſchuh) esetleg pluralis alaknak is vehető), ti Schof (Schaf), tr Schwalm (Schwalbe) ter Butter, ti Knie (irod. das).

Elek: tr Butter (Butter), tr Kraid (die Kröte), tr Kreden; (= sífón), ti Kšina (das Kinn) áll.

Szentmárton: ti Zepſli (Zopf, lehet pluralisnak venni, ámbár ha alanyul használják, egyes számú állitmány felel meg neki.

Főnévképzés. Leginkább a kicsinyítő alak a jellemzetes, mert eltér az irodalmi alaktól és hangváltozással jár.

Ujszentanna. Kicsinyítő képző le: Hähnte (kis csirke), Madle, Sepele Nočele, magyar hatás k; Bitſchfele, Pipfele.

Óthalom: kicsinyítő képző l, le, del: Vampf, Wäſele (gödölye), Hähndel, Kätſchle (kis ruca).

Elek: la, Hündla (többes szám Hündli) (Hund), Tiſchla, Kindla,

Bawla (Bubel), Handla (plur. Handli), Hansla, Franzla — és a magyar i: Pali, Franzli, Mangala (Anna), Langala (Leni, Lenka = Helen), Tichla, (Tüchlein).

Szentmárton: el, la, Hundel, Bichla (Büchlein), Bwla (Büblein), Stiwla, (Stüblein), Kindla, Hénla (Hendl).

Adalékok a jelentéstanhoz. Egyes szavak más értelemben használtak:

Ujszentanna. Hopfa (ugrani), ausjchitta (megelleni), ti Stela (fogás), tr Ewer (kandiszó), te Spiß (penis), t' Britsch (tehén ivarszerve).

Óthalom: ti Jrucht (buza, Weizen-t nem használnak), R'schmaf (illat, Duft nem használatos), Rittel (Roth = szoknya), Gruwer (bujtás), tr Spiß, ti Britsch, tr Schlauch (csődör ivarszerve), tr Zut (szatócs), ti Erdäpfel (csicsóka), s Mensch (cseléd lány), tr Pusche, (virág, Blume, Blume-t nem használnak), ti Schlemm, Tirschleng (Tirschlemm, kilincs). Egyes szók különösebb alakjai: hangátvetés Jenuchre (Jenstet), Etre (Ester), Dschtern (Dstern), hangbővülés Milich.

Elek: ti Lesa (Lippe), ti Buza (Tocke, baba), Strauß (virág, Blume, ritkán használatos), tr Kusfa = Schuploda (Schubladen).

Szentmárton az eleki nyelvhez áll közel.

Névmások.

Ujszentanna. Személyes névmások. Sing. i, tu, er, jsi, s — pl. mir, tir, jsi acc. ehn, jsi, dat. ihm, ihva, pl. dat. acc. eich. Birtokos sing. maj, taj, faj, ihva, pl. unjer, eier ihva, ehva. A többi névmás különösebb alakulatot nem mutat. Reciprocum je (jich).

Óthalom. Személyes névmás: sing. ich (i), tu, er, jie, s. Pl. mir, ihr, jie, dat. 3. ehn (ihn), ihva, acc. mich (mi), dich (ti), ehn, jsi, plural. mir ihr, jsi. Jellemző használat. jagš ihva (mondj neki), jagre teiner Mutter (e. h. jag ihva, teiner Mutter).

Birtokos névmás: sing. mei, tei, jei, ihva pl. unjer, engr, ehne, ihva. Jellemző, hogy a sing. 3. személy névmás nem egyezik genusban a jelzettel, különösen az ihva nem, pl. ihva Schuch, ihva Kopf, ihva Hals, ihva Jeld.

Mutató névmás. ter, ti, taš, dat. ten, teve, ten, acc. ten, ti, taš; jel'v, jel, jel (amaz). Jellemző adalék: gen. dat. jeln, jelre, jeln Mann, jei Madl jelre Kuh, ihre Citer, tip jeln Mann Geld, jelre Kuh Futterajche, acc. jeln, nőnemű jeli. Pluralis: jeli, gen. jehne.

Elek. Személyes névmás: sing. ich, 2. tu, 3 ear, es; pl. miar, tiar, jie. Jellemző, hogy a sing. 3 személye nőneműben (jie) nem használtatik. Nőneműnél is es t használnak.

Birtokos névmás: sing. mei, tei, jei, ja, pl. unjer, ai'r, iar.

Mutató névmás: tear, ti, téš (ez) jelr, jeli, jel (amaz) joder, jodi, jós (jocher, joché, joches.)

Kérdő névmás : wear ? was ? wel'r ; weli, wel ? (welcher, welche, welches).

Reciprocum : ßi (ßich). Sie (ßi) häwe ßi fßchämt.

Szentmárton. A névmások csaknem megegyeznek az irodalmi nyelvel bel névmásokkal. Jellemzőbb adalékok. Birtokos névmás : mei, tei, ßei, unß'r, eich'er, ehne.

Mutató névmás : ter, ti, teß.

Kérdő névmás : wel'r Garten ? welli Uhr ? wel Haus ?

A számnevek. A számnevek kiejtésében lényeges eltérések mutatkoznak, melyek a nyelvjárásokat a maguk különállásában szembevetőben mutatják.

Ujszentanna. Tőszámnevek : áns (magyar á = á-ra), zwa, trei, viere, fünfe, seße, jüwene, achte, najne, zehne ; verzehne, fußzehne, najzehne, vierunzwanzich, treißich, verzych, fußzych, hundrt, jiewehundrt, taußet. Sorszámnev : erßcht'r — jelzőül használva ragtalan, te erßcht Mai, te erßcht Menich, ß erßcht Weib, ß erßcht Kind. Móddhatározóul : 3 pin am erßcht tort fweßt. — zwatte, tritte, vierte, fünfte, najnde, zehnde, zwanzigßchte, hundertßchte, taußendßchte. Szorzó számnev : áßach, zwáßach, ámol, zwámól.

Óthalom. Tőszámnév : áns zwá, trei, vieri, fünfi, seßfi, jieweni, achti, neini, zehni, fußzehni, zwanzich, hun'rt, taußet. Sorszámnév : erßchti, zwati, tritti, fünfti, fußzichthi, hun(d)erßchthi, taußenßchthi. Szorzó számnevek mint Ujszentannán.

Elek. Tőszámnevek : áns, zwa, trai, jfari, jünßi, seßfi, jiewani, zehni, elfi, iarzehni, jünßzehni vagy fußzehni, zwanzich, treißig, fünßich vagy fußzich, hund'rt. Sorszámnevek : erßchter, zwater, triter, jfiter, jünßter, jüwater. Szorzó számnevek : amoal, zwamoal, jiwatmoal.

Szentmárton. A számnevek szoros egyezést mutatnak az elekiekkel, csak : jünwi, de itt is fußzich. A szorzó számnévnél mal képző ejtés mal (magyar á = ára).

A präpositiók köréből. A präpositiók használata, alkalmazásuk tág körénél fogva (hely, idő, mód, ok, cél, állapot), részletesebben itt nem ismertethető, később adandó szövegekből azonban egyiknek-másiknak különösebb használata kivehető lesz. E helyen csak némelyiknek hangalakjára és vonzatára utalok.

Ujszentanna. Gen. itats mi, ájtats ehn, auß'erhalb helyett mindig imer tr Stadt, weg'r tem, weg'r eich, weger te Gail (lovak miatt). Dat. nách (nach), samt (samt), zeit (zeit), vun (von) unßem Haus, auß ter Stael, auß tr Häußer. Acc. turch, f'r (für), f'r te Rhenig (für den Rönig).

Óthalom. Gen. wegern schlechte Weg, wegern schlecht Wetter, weger mir, weger tir, weger euf, weger ehne. Dat. außern Torß, náchn Vater (nach), samßt Roß und Wage' (rövid a, Haus), mit samßt te Roß und Pfuch. Acc. uf (auf), uf ehn, hin'r ter Kirch (hinter), un'ru Haus (unter), imers Waßr, newe, newer (neben).

Adverbiumok és adverbialis kifejezések. Ujszentanna : allarit = im-

mer, norigend (nirgend), to(a) (o és a között) (da), gepochert (gestern), ham (heim).

Öthalom: to (da), tart (dort), iwerall (überall), ininderfcht (nirgendš), ówa (oben), unu (unter), nuř (hinauf), nunt (hinunter), rei (herein), nauř (hinauř), hi (hin), her, gepochern, morge', allweil (immer), heint, uřt Naht, řpót, niwer (gegenüber), fruř.

Elek: ówa (oben), unda (unten), hiva (hüben), tiwa (drüben), tówa (da oben), toa (da), to(a)rt (dort), iweroll (überall), ininderfcht (nirgendš), nuř (hinauf), nunder (hinunter), nei (hincir), neu (hin), rim (herum) (warim = warum), eř (ieřt), řeu (io).

Szentmárton: trobe (oben), drunt (unten), hieben (hüben), trieben (drüben), nei(bei) rum (herum), heind (heute), allritt (fortwährend), awell (alleweil).

A řehr módhatározó szót nem használják; helyette használtatik arich és řtarik. A megoszlás feltünő. **Öthalom** és **Elek**: arich (arg), arich froř, froař. **Ujszentanna**: řtarik froř, řtarik řchen.

A különböző nyelvtani alakok között egyik sem mutatja a nyelvjárásnak úgy legsajátabb eredetiségét, mint az igeragozás s a nomen verbalé-k képzése. Eltéréseket és egyezéseket ez mutat legszemléletesebben, ezért szentelünk ennek legtöbb tért és időt.

Ujszentanna. Segédigék. Praesens.: i ř (i) řab, tu řařcht, er řat, mir řen, tir řet, řie řen, i ř pin, tu piřcht, er (řie) iř, mir řen, tir řeid, řie řen, i wer, tu werřcht, er (řie) wert, mir weru, tir wert, řie weru (*a* = inkább *e* mint *a*). **Perfectum**: i řab (řhat) řat, tu řařcht, er řat řat, mir řen, tir řet, stb. i pin, tu piřcht, er iř' řweřt, mir řen, tir řeid, řie řen řweřt, i pin worre, tu piřcht worre. **Futurum**: i wer řawe, tu werřcht řawe, stb. i wer, tu werřcht.

Módbeli segédigék. Praes. ř muř, tu muřcht, er muř, mir miřu, tir, miřt. řie miřu. ř terř, tu terřcht, er terř, mir terřu, tir terřt, řie terřu. ř will, tu wiřcht, er will, mir wellu, tir wellt, ři wellu. ř lař, tu lařcht, er lařt, mir lářu (hoszú *a*), tir lařt, řie lařu. **Perf.**: i řab miřu, terřu, wellu, lařu. **Futurum** rendes összetételü. **Igék. Inf.** egy bizonytalan *a* és *e* közötti hangra végződik, melyet *a*-val jelöltem, de mely Ujszentannán inkább *e* mint *a*. **Pl.** eřu, řchtořu, řeu řteu.

Az erős igék participiuma perfecti *a*(*a-e*)-ra végződik. A ge előszócskának (particula) megfelel a *t'*, mely néha el is marad (pl. řeu [ge] (geřeu), řangu [ge]-(gaugen) trungu [ge]-(trunten), mint az irodalmi nyelvben is megtörténik). Példa: řeu (geřeu), řchlóřu (geřchlafen), řragu (getragen), řjangu (geřjungen). Jellemző, hogy viszont ott használja néha a *t'* (ge) előszócskát, hol az irodalmi nyelv rendszeren elhagyja, t. i. idegen szavaknál: řtudirt (geřtudiert), řchenirt (geniert), řtrapiert (řtrapiert). A gyenge igék *t*-vel képezik a partic. perf.-t pl. řlobt (gelobt), řřógt, řmářnt, řheřt, řřagt — de már řářt. Rendhagyó igék part. perf.: řrócht (gebracht), řteřt (gedacht),

premit (gebrannt), fiennt (genannt), fennt (gefammt). Feltünő és jellemző: fjtane, fjtene (geftanden, gegeben), A participium praes. (—end) alak nem igen van használatban, de használtatik helyette egy állapotározó alak: íchlöfeter (íchlafend), físeter (físend), er hat ísheter pet (állva imádkozott, íshend gebetet). A íshen ígének ragozása ez: Praes. ích (i) ísh, tu íshícht, er íshet, mir ísha, tír íhet, íse ísha. Így megy a többi ige is. A perfectum és futurum már összetett igealakok.

Imperfectumot az aradmegyei németiség nem használ. A íein ígének (war)-wor-imperfectumát is csak nagy ritkán hallani, noha értik. Csak egy egyszerű ige-alakot, praesentst, és két összetett alakot (perfectum és futurum) használnak.

Elek. A leggazdagabb változatát az igei alakoknak az eleki nyelv mutatja. Sok ígéné a nyelv lappangó elemei, egy régibb fejlődési fázis megvolt alakjai felszínre jutnak.

Segédigék: haben. Inf. hó; part. perf. fhot; íein. Inf. ían; part. perf. fwe' (kvé); werden. Inf. wera; part. perf. wora.

Praes.: ích hóp, tu háit, ear, es (fem. neutr.) hat, miar hewa, tíar háit, íse hewa; ích pin, tu píit, ear, es, ís, miar ían, tíar íant, íse ían, ích wert, tu werit, ear, es wert, miar werta, tíar wert, íse werta.

Perf.: ích hóp fhot, ích pin fwe', ích pin wora.

Fut.: ích wert hó, ích wert ían. Imperativ: hó (habe).

Módbeli segédigék. Praes.: ích muaß, tu muaßt, miar meßa (meßa), tíar meßt, íse meßa, (meßa). Inf.: meßa. Part. perf.: fmeßt. Fut.: ích wert meßa.

Praes.: ích terf (darf), tu terßt, ear, terf, miar terfa, tíar terft, íse terfa.

Perf.: ích hóp terft, tu háit terfa, miar hewa terft. Inf.: terfa. Part. terft.

Praes.: ích fon (kann), tu fonit, ear, fon, miar fhenz, tíar fhent, íse fhenz. Inf.: fhena, part.: fhent. Perf.: ích hóp fhent, ích wert fhenz.

Praes.: ích wíll, tu wíllit, ear, wíll, miar wela, tíar welt, íse wela. Inf.: wela, part.: fwelt; sollen. mögen nem igen fordul elő.

Erős ígék: a) binden, fízen, geben, fingen, laufen, íchreien, íchreiben.

Inf.: pinda, fíza, tewa (te'), finga, láfa, íchreia, íchreiva.

Part.: punda, ffeza, tewa, fzunga, kláfa, fchreia, fchreiva.

Praes. ích pind, ích fíz, ích fiv ích fín(g) (nasalis), ích laf.

tu pindit, tu fízt, tu fí(v)it, tu fínkt, tu leaft,

er pind, er fízt, er fít, er fínkt, er leaft,

miar pinda, miar fíza, miar tewa, miar finga, miar láfa,

tíar pint, tíar fízt, tíar tet, tíar fínkt, tíar laft,

íse pinda, íse fíza, íse tewa, íse finga, íse lafa,

íchreien, íchreiben, ezen paradigmák szerint.

Perfectum, Futurum összetett alakok: ích hóp, miar hewa fzunga.

b) gehen, íehen, heben, halten, wíßten, tun, kommen, tragen, fahren, bíeiben, íehen, fallen, nehmen.

Inf.: fia, ſtia. heiwa, halda, wiſa, tua, fuma, trócha, foahra, pleia, ſtia, falla, nehma.

Partic.: kanga, f'ſtanda. f'heuwa, f'halda, fwiſt. tua, fuma, trócha, ffoahra, pli. fſea, ffalla, fnuma.

Praes. (gehen) ich fia, tu feaſt, er feat, miar fena, tiar fet, ſie fena,
 (ſtehen) ich ſtia, tu ſteaſt, er ſteaſt, miar ſtena, tiar ſtet, ſie ſtena,
 (heben) ich heip, tu heipſt, er heipt, miar heiwa, tiar heipt, ſie heiwa,
 (halten) ich halt, tu hãltſt, er hãlt, miar halda, tiar halt, ſie halda,
 (wiſſen) ich wãſ, tu wãſt, er wãſ, miar wiſa, tiar wiſt, ſie wiſa,
 (tun) ich tua, tu tuaſt, er tuat, miar tuana, tiar tuat, ſie tuana,
 (kommen) ich kum, tu kumſt, er kumt, miar kamma, tiar kumt, ſie kuma,
 (tragen) ich troch, tu trãchtſt, er trãcht, miar trocha, tiar trocht, ſie trocha,
 (treacht), (treacht)
 (fahren) ich foahr, tu fãhrſt, er fãhrt, miar foahra, tiar foahrt, ſie foahra,
 (fearſt) (foahrt)
 (bleiben) ich plei, tu pleiſt, er pleit, miar pleia, tiar pleit, ſia pleia,
 (ſehen) ich ſia, tu ſiaſt, er ſiat, miar ſena, tiar ſeht, ſie ſena,
 ich fall, tu fãllſt, er fãllt, miar falla, tiar fallt, ſie falla,
 ich nemm, tu nemmſt, er nemmt, miar nehma, tiar nehmt, ſie nehma.

A perfectum és futurum összetételes, pl. ich hov tracha, fhalda, ich pin fſeza, klaſa (gelaufen). Ich hov fheuwa, ich pin kanga. Ich wert ſiſa, halda, tracha, heiwa, etc. **A perfectum képzése haben és ſein alakjaival az irodalmi használattal megegyezik, pl.** ich pin ſtanda, ich hov fheuwa, fhalda

Gyenge és rendhagyó igék: machen, drehen, mähen, ruhen, ſagen, fragen, ſtrafen, heiraten, beten, loben, denken, bringen, brennen **Inf.** macha, treawa, meawa, (angolszász *mãwan*), ruawa (mittelhochdeutsch ruowen, ahd. ruowên), ſócha, ſracha, ſtroaſa, heira, leuwa, tenga, prenga, prena. **Participium** finacht, treapt, kneapt, fruapt, fſocht, ftreacht, firoaſt, fheirt, peda, leupt, (ge)tenft, proacht, premt.

Praesens. Ich mach, tu mãchtſt, er mãcht, miar macha, tiar macht, ſie macha. Ich treap, tu treapſt, er treapt, miar treawa, tiar treapt, ſie treawa, ich meap, tu meapſt, er meapt, miar meawa, tiar meapt, ſie meawa, ich ruap, tu ruapſt, er ruapt, miar ruawa, tiar ruapt, ſie ruawa, ich ſóch, tu ſãchtſt, er ſãcht, miar ſócha, tiar ſócht, ſie ſócha, ich freach, tu freacht (frãchtſt), er freacht, miar freacha, tiar freacht, ſie freacha, ich ſtroaſ, tu ſtroaſt, er ſtroaſt, miar ſtroſa, tiar ſtroaſt, ſie ſtroaſa, ich heir (heiraten), tu heirſt, er heirt, miar heira, tiar heirt, ſie heira. (A heiraten-nek eme szokatlan alakja azt gyanittatja velem, hogy itt nem a heiraten, hanem a tiven (wãhlen) mellékalakjával találkoznak). Ich leop, tu leopſt, er leopt, miar leuwa, tiar leupt ſie leuwa, ich tent, tu tentſt, er tentt, miar tenga, tiar tentt, ſie tenga, ich pren(g) (nasalis), tu prentſt, er prentt, miar prenga, tiar prentt, ſie prenge, ich prenn, tu prennſt, er preunt, miar prena, tiar preunt, ſi prena.

Perfectum és futurum a rendes összetételű, pl. ich hop fheirt. ich pin prennt, ich wert heira. ich wert prenna.

Szentmárton. Itt az igealakok nem oly meglepően változatosak, mint Eleken. Nagyrészt alkalmazkodnak az irodalmi nyelvhez. Egyes különösségek is olyanok, melyek a *sváb* névvel nevezett nyelvekben nagyon általánosak. Hadd álljon izlelítőül itt is néhány sajtóság.

Segédigék. Ich hab (az a olyan kiejtésű, mint a magyar hab), tu hast, er had. mir ham, ihr hát, sie han. Perf.: Ich hab fhat. Ich pin, tu pißt, er is, mir sein, ihr seid, sie sein. Perf.: ich pin fweist. Ich wer, tu werst, er wert, mir wern, ihr wert, sie wern. Perf.: ich pin worn. Ich muß, mir messen, ihr meßt, sie meßn. Partic. meßn. Ich terf, mir terfen. Part.: terft. Ich will, mir wellen. Ich kann, mir kenna. Zehen: ich hit, tu fhit, er ficht, mir hegen, ihr hecht, sie hegen. Part.: fhegen. Zehen, rendes ragozás. Perfectum: ich pin fitane; fagen, rendes ragozás. Perf.: ich hab facht, reguen, es rechert, heind recherts noch.

Hogy az aradmegyei német beszéd különösségeiből és szókinéséből valami keveset láthassunk, mindegyik község nyelvéből egy-egy kis szógyűjteményt iktatok ide. Jellemzi ez egyszersmind majd a kiejtést is.

Ujszentanna: t Pira (Birne), t Beriche (Biriche), t Trauba (Traube), t Kita (Nuitte), t Pferiching (Pfirich), t Apritösa (sárga barack), ti Mufa, (Muf), ti Hawertrigl (kökény szilva, korsóalakú), t Ruwa (Rübe), s Kana-pet, te Kächte (Kisten), t Dia (Dien), t Stela (fogás), t Zahalter (Zahalter, kondás), te Wmeß, Jraek (kabát), Puntichure (kabát), ti Hanwa (Haube), t Hantichich (kesztyű), te Gaul (ló, sohasem Pferd vagy Roß), t Los (koca), Pumele (kutyakölyök), Gufele (malac), te Zchofbock (kos, sohasem Widder), Hö (Huhn), s Häle (é), Pipele (kis csirke), te Kanauler (gunár), t Anda (ruca), te Andrich (Enterich), te Uwer (kan disznó), Polat (herélt ló), rinden (beteg), ti Hochzieh (lakodalom), Titele (női mell), t Koiche (állatnál száj), t Hwe (Schilling, bürök), t Walleripage (krumplis tészta), s Jratele (1/2 decis üveg).

Óthalom. Tr Ichurat (női kabát), ti Henriching (kesztyű), te Minning (herélt ló), Krumpire (burgonya), Erdäpfl (csicsóka), Umorke (ugorka), Jruftlechnam (Jrohntlechnam), ti Adel (keresztanya), te Kät (keresztapa), ti Ugel (orgona), Jergewiche (orgonavirág = Georgsblume), ti Wendel (fűzfafonat a kocs oldalán), ti Kluck (kötél), ti Matiche, Ende (ruca), te Hagl (szarka), te Lotel (kis kutya), ti Jant (nőstény kutya), ti Jhute (mamaliga), te Hivel (Hüwel).

Elek. Schwiechervat'r. Schwiechermott'r (após, anyós), Schwiechertochter nincs, helyette *Szinri*, Meße, Michte — fogalom nincs, unokatestvér: *Véri*, sógornő: *Szinri*, Schwager helyett *Sógor*, — as Boyerle (boci), te Maul,

(sohasem Pferd), tr Balach (herélt ló), tr Ferich (herélt disznó), ti Taulich (a koca), Kuzella (kis disznó), tr Kanajer (gunár), tr Endatracher (Entrich), tr Pipfeifr (himpulyka), as Lambala (Lamm). — tr Keupf (Kopf), as Maul (Mund nincs), tr Puchl (hát), as Darwajchl (fül), ti Stiara (Stirne), as Ach (Aug). ti Noja (Nase) ti Vesja (Nippe), tr Zou (Zahn), tr Mocha (Morgen). Daram (Arm. kar), tr Gulapench (Ellbogen), tr Teuma (Daumen), ti Zea (Zähe), ti Preisl (manseta), tr Apfel (Apfel), ti Khericha (Kiriche), ti Piaricha (Pfirich), ti Aprifofa (sárga barack), tr Traiwel (Traube), ti Biara (Birne), tr Meust (Meist). tr Turat (csizmaszár), as Pajjala = kis balta Hochzi (lakodalom). A hét napjai: Moutoch, Tianitoch, Mittwuch, Tumerichitoch, Freidoch, Samstoch, Sundoch (Sundoch). Hót — wist (vezérszó a lovaknál, hót: jobbra, wist: balra), ti Hila (putri).

Szentmárton: tr Kader (Kater), ti Zang (Mündin), ti Kizina (die Kase), ti Hena (héna = Henne), ti Pank (a pad).

Ujpanád: Jdrich (kérődzés, evőképesség — die Kuh hat a Jdrich); Feichtinnö (halotti tor).

A magyar nyelv hatása.

A magyar nyelv több irányu hatást gyakorolt németjeink nyelvére. Első sorban az indulat kifejezésére adott nekik bő nyelvanyagot a válogatott káromkodásokhoz, de e tekintetben az oláhság még többet adott nekik. Azután a gondolat árnyalásához, nyomatékosításához és kapcsolataihoz adott ma már széltében használt, vérökbe átment szavakat és kifejezéseket. Ilyenek: bizony, hát, persze, dehogy, fene (nem káromkodásul), bezzeg, tessék, stb. Sok állatot, tárgyat és eszközt ma csak magyar névvel neveznek, elhagyva az eredeti németet. Ilyenek: tr Kofofch (sehol Kahn), tr Pite, Bite (sehol Stier), tr Pulyke, Pulyka (sehol Truthahn), ti Katsche (kácsa, Öthalom), tr Tschakan (fokos, Öthalom), tr Malaj (málé, Öthalom), tr Rutschter (rocska, Öthalom), ti Katye (gatya, mindenütt), Tschurak. Punde (csizma mindenütt), tr Drotofch (drótos mindenütt), ti Kofna (mindenütt), Paprika, Paprikafch (mindenütt), tr Gullafch (marha-pásztor, mindenütt), ti Pujte, Birichgazde (Ujszentanna), ti Ketschte (Elek), Bogerta (boci, Elek), tr Sógör (Elek), tr bácsi, tr Bunda (Elek és másutt is), tr Keuntfch (konty, Elek), Jtáfch (igás, Elek), bagó (Zabaffas), ti Néni, mei komám.

Különösen mutatkozik a magyar nyelv hatása abban, hogy az állatokat, ökröket, lovakat, kutyákat magyar névvel nevezik el. Ökrök: Bimbó, Miska, Szarvas, stb., lónevek: Vércse (Vercse), Csinos, Kedves, Tündér, Madár, — azután az ismertető jeleknek megfelelőleg: Kese, Sárga, Pajkó (Pejkó), Fak (Fakó); kutyanevek: Pici, Mitvisz.

Ezekhez járulnak azok a biztató szavak, melyeket az állatoknál használnak: gyí, nê, hó, na és ökröknél cselő = balra, hojsz = jobbra.

Oláh szavak, melyeket széltében használnak vagy értenek pl. wali (patak, árok), pula, putza (trágárságok), Szinri (Elek, meny vagy sógornő), Véri (Elek, unokatestvér), mitzla (kabát), pundsure (kabát).

Költészet, zene, tánc. Amennyire serény a kéz, annyira tétlen bizonyos irányban a szellem: ezt lehet bátran mondani Arad megye németjeiről. A romlatlan, szüzi népköltés forrása teljesen elapadt. A régi, eredeti népköltés teljesen veszendőben van s a gyűjtőnek nehéz valamit is felkutatni, ami még emlékezetben volna. Dalaitkat nyomtatott verseskönyvekből veszik, melyeket a mai öregek még régen katonakorukban szereztek meg. A dalok tartalma is legtöbbször a katonaéletre vonatkozik, néha-néha a Siebchen-re vagy Schafert-ra. Vannak nem ritkán írott gyűjtemények is, melyeket a szekrényekben s a durchzug-okon (mestergerenda) rejtegetnek. A kutatóra nézve nem sok haszon, mert e népi anthológiákban sok az irodalmilag ismert költemény s legkevesebb a közvetlen népi termék. Nyelvük az irodalmi neuhochdeutsch. Öthalmon találtam egy ilyen dalgyűjteményt. Negyven dal van benne, köztük ismertebb: Ich weiß nicht, was mir fehlt . . . Soldatenlied, Jägerlied, Schafertlied . . . stb. s van benne eredeti termék is, de mind laza, költőietlen csinálmány. (Összeírta Andreas Hollich, k. k. Corporál Temesvárott 1882—84.) Ez a gyűjtemény megvilágítja szellemi meddőségüket s ama törekvésüket, hogy kapaszkodnak a műköltésbe, ezt utánozva eredeti verselményekben. Ami tiszta, eredeti költés, az lappang. Nem mondják el szívesen, mert szégyenlik — a dalok, szerintük, parasztos voltát. Pedig azokban az egyszerű, laza versikékben mennyivel több a kedvesség, a költői báj! Mily szépen csendül pl. ez az ujszentannai dalocska:

Ich weiß nicht, was mir fehlt . . .
 noch Ich man ich hab a Schätze - die khat ich
 man ich hab's ja noch.

1.

No net lang, taß' fregert hat,
 Da Himl tropft jo noch,
 I hab amol a Schäsle kapt,
 I man, i hab's jo noch.

Noch nicht lang, daß es geregnet hat,
 Der Himmel tropft ja noch,
 Ich hab einmal ein Schäslein gehabt,
 Ich mein, ich habs'ja noch.

2.

Ei, Mensch, tu mánscht, ich soll m'er frángu,
 Weil tu mi'net ferne hascht,
 So (jo) was praachicht ir far net tengu.
 So was fällt m'r far net aj (ein).

Ei, Mensch, du meinst, ich soll mich kränken,
 Weil du mich nicht gerne hast,
 So 'was brauchst dir garnicht denken,
 So 'was fällt mir garnicht ein.

Gúnydalok nagy számban teremnek, pl.:

Darham hab i a Weib,
 Di hat trei Teifel im Leib,
 Si geht un kauft ai, was sie will,
 Am Tisch to kumt nit viel,
 Jest fällt mir ericht was Weicheit's ai,
 Ins Seiftall (disznóól) dort schperr ich sie ai,
 In Staffang dort häng i sie uf,
 Dort kummt ka Teifel nit truf (darauf). (Ujszentanna).

Igy vagyunk meséikkel is. Olvasmány, iskolai tanultság feledtette és kiszorította őket teljesen. Legfeljebb, ha egy-egy tréfás ötlet vagy adoma maradt meg az emlékezetben. Ilyen. pl.:

Sive Schwowa.

Sive Schwowa hen amol bei der Nacht Piva stehla langa. Er Hans is uf te Pám nuf krapelt un hat Piva schittelt. Di andre hen una (unten) zamflese. Uf ta Erta is a Krott (béka) kraplt (mászott). Der áni hat wella a Piva eßa. Wie er najpeißt, kspirt 'r, taß Páner trin hen. Frokt'r te Hans: Ei Hans, hen Piva a Páner?

(Ujszentanna.)

Vagy egy másik adoma:

Khafé Kocha.

A Weib hat allerit (mindig) thert, taj tr Khafé so tut is. Is ins Kschäft fanga. hat a halb Pfund Khafépona tholt. Sie (hie) hat ti Khafépona taham am erichte (vorerst = előbb, Öthalmon is így) kwajcha un hat se in a Topf naj (hinein) un hat se kocht. Bis Dwets (abends) hat se kocht un hen uet wáich wora. I wáß net, hagt se, taj ti Herru te Khafé so fern eja. Bone fan jo pejer wie tr Khafé.
(Ujszentanna.)

Ép ily szegénységet, mint a dal és mese terén, találunk a szellemi élet másik ágazatában is, ott t. i., hol a népi bölcsesség szólal meg. Közmondások és jellemző népies szólásmódok nagyon kevés számmal hallhatók. A közmondások külföldben az irodalmi életből vannak véve; a tankönyvekből, naptárakból, népies olvasmányokból ismerik. Néhány közmondást azonban lehetett feljegyezniem. Pl.: Wannu m'r an Gjel fort schickt, kummt d'r Dchs zuruck (Selten kommt was Besseres nach). Wer net kummt zu rechter Zeit, muß ehe, was iwrich bleibt (ismert). Wer selwur net hinre Dfe war, hucht kan aure tart. Wers gekocht hat, wert's a freje. Mer is 99, d'r anri anß wenicher kumt. Weiber sterbe ist ka Männerverderbn, Hautfrefe (lódöglés) is Männerichrefe. Kschheit is sche'. Hung'r treibt Protwiricht ei. Er schmir am d'r Brei a ner (auch nur) ums Maul (mézes madzagot híz száján át). Er kummt vorwärts wie a Krebs. Piew'r a Klausch wie a Jiw'r. Er hert a dr Kufuf nimmr schreie (er lebt nicht lang). Wu ka Herr is, is a ka Gott. Wer uf Gott vergeßt, uf den hat Gott schun vergeße. Ka Hen krazts raus. Er wert bei sein eigene Prot wieder gut. (Magától kibékül). D'r Schuit'r soll bei sein Pácht bleibe. E hichre Spaz is mehr wert, wie a unßichri Tanwe. Was am net brennt, tes soll m'r net blóße. Er will sich halt en rote Kittl verdienen. (Ha valaki valamit mond, amit nem kellett volna.) Sein (sein) Schindl usn Dach. Er hat doch a die Kschheitheit net mit d'r Heitawl krefe. A Hans is halt ä Hans. (Hans = Dumm). Was m'r mol ausfchpaut (ausgespie(n) hat, tes lebt m'r net mer uf. (Ami mondva van, az áll). Wer lang kuppst (Suppe isst), lept lang. Kleiert (lassu munka) is besser wie kfeiert. Bevor m'r sich net schlofe legt, soll m'r sich net ausziege. Awrglauwe un Stecke gritte is so viel, wie zu Fuß kange. Wu a Pam mit Pire steht, tart rint m'r a Priegl. (Az áldás élvezetéhez ad a sors eszközt is). Er is groß wie Saubohnenstroh. Paradoxon: Was zu scharf is, schmeit net. Was zu spizich is, steht net. (Öthalom). Wolf verliert te Hár, aber net Humar. Wejer Denke ka' m'r ka Meniche hänge. (Ujszentanna.)

A zene művelése és szeretete a németsegnél általában megvan. Rátermettségüket mutatják népi zeneközpontok, melyek közül különösen híressé vált az ujszentannai gyermek-zenekar, mely még a külföldet is

bejárta, mindenütt feltűnést keltve. Egy volt katonakarmesternek támadt a gondolata, hogy gyermekekből alakítson zenekart. Mig vezetőjük élt, a zenekar szépen működött, utóbbi években azonban feloszlott. Nóták vagy régi német dalos-kótás könyvekből vannak véve, vagy az újabbkori operettek, szinpadí termékek járák, főleg a lágy, érzelgős walcerek. A magyar zene is azonban újabban nagyon szépen tért hódit.

A táncok sűrűek és bevett szokásként szerepelnek. Vasárnap, ünnepnap, búcsú, farsang meg nem esik táncmultság nélkül, melyet a nagyvendéglő báltermében tartanak. Mindenki párjával táncol, a táncosnőket nem igen váltogatják. Táncaik még németek: walcer, ländler és polka. Most azonban észrevétlen a magyar tánc is kezd terjedni: a lassú és csárdás.

Eleken járák néha a Judapolka-t:

Hopja Kreedala (Grete) heip tei Juab,
 Tai i mit tr tanza muab.
 Mit ti Hauli patich-patich-patich,
 Mit ti Jiauli trap-trap-trap,
 Wart nor tu, wart nor tu,
 Treap (dreh) ti amoal unadum.

Németperegén búcsúk napján járák a kalaptáncot (Huttanz). Tekepályán tüznek ki díjul egy pántlikás kalapot. A nyertesek felteszik és sorban körültáncolnak egy-egy leánynyal.

Lakodalom. A házi vagy családí multságok csak lakodalmak alkalmával esnek meg. A disznótori mulatozás még nincs úgy felkapva, mint a magyaroknál. A lakodalom nem folyik le náluk annyi ünnepeggel, mint a magyar családoknál, de azért bizonyos ceremónia nélkül nem esik meg.

A fiatalok ismerkedése nagyon korán történik — táncban. Mikor egymás közt megegyeztek, következnek a családí tárgyalások és végre az eljegyzés (Veripreden). Ezen jelen vannak a Mát és Kodel (kereszt-szülők). A vőlegény pénzt ad a menyasszonynak (Handgeld), a menyasszony a vőlegénynek kötényt himez (gestickten Schürz, Brautichürz). (Szentmárton). A lakodalom (Hochzi, Hochzeit) előtt egy hétig folynak a készülétek, a sütés (Backa). A meghívást a vőfélyek (Freitirer) végzik; bottal járnak (úgy látszik magyar példa szerint), de leginkább kitüzött virágcsokkal (müvirág, Raifiraila). A meghívás szövege:

Gyuri bácsi u Lojzi néni mir han fchickt worz du r' Braut u Freitirgam du Vater un Mutter du Schwicher un Schwer, u Mircheagang zirz (zieren) helfa unt as Mitrochnol verzeiva helfa. (Elek). A meghívókat borral kínál-

ják. Ujszentannán a meghívás kedvességét ily kijelentéssel fozzák:

Meffer u Kawel net verfeh,
 Schünicht wert er wenich eßz.

A templomba-menet bizonyos ünnepi sorrendben történik. Ez mindenütt más-más. Eleken három gyermek megy elől, aztán a menyasszony a násznagy fiával, a vőlegény a nászasszony lányával. — Szentmártonban ez a sorrend: a tanú, a vőlegény, másik tanú, menyasszony, a lánynak keresztanyja (Mödel), a fiunak keresztapja (Mät). Eleken a vigság már az esküvő idején kezdődik: álarcos figurák vonulnak fel az új pár elé. Egyébként rigmusok ritkán vannak, de előfordulnak.

Lakodalmi vers a pecsenye előtt (vor tem Pradl):

Steht uf mit mir un'v Hochzichfichst,
 Zeit lüchtig uf tar Hochzichfichst,
 I wünsch Sich Mizusamm,
 U' r'v Praut un Freidigam,
 Gott laß sie lang' leva,
 Ertheil' ehna sein Seg,
 Un noch tar Sterblichkeit
 Seb Gott ehna die ewich' Freit un Klitflichkeit,
 Unt ihr Musiganda laß euer J'framenda erwahala,
 Unt ihr Freitführer laßt euer R'ichtäler knalla,
 Unt i wil' Sich all'zusam viel Kluf un Seg wünsch,
 Un a' (auch) mitanandar a Klaf wai austringa. Amen.

A lakodalmi ebéd tulságosan gazdag; pl.: tyúklevés, marhahus tormával, becsinált borjú kuglóffal, Reisbrei (weißer Brei, rizskása) mazsolával és cukorral (a németeknek legkedveltebb ételük), töltött káposzta kolbásszal, füstölt sertéshus, borjú- és disznósült céklával és uborkával, tészta: fánk cukros fahéjjal behintve. (Öthalom). Apróbb babonaságok és külsőségek tarkítják az eddigi folyamatot. Esküvő előtt a jegyesek meggyónnak, gyónás után közösen *egy* tojást fogyasztanak el. Esküvőről jövet a vőlegény néhol pénzt szór a gyerekeknek (Szentmárton). Mikor kilépnek a templomból, vigyáznak, hogy elsőnek férfi üdvözölje őket, sőt gyakran valaki egyenes megbízást kap erre, mert asszonnyal való találkozás rosszat jelent. A lakoma kezdetén, vagy az első sült feltalálásánál vagy asszony vagy férfi részegséget szinelve, szándékos véletlenségből tálat vagy tányért ejt el és tör össze. Ez szerencsét jelent. (Általános szokás). A pecsenye feltalálásakor általános szokásként következik a cipőlopás (Schuhheilen). Valaki lelopja az asztal alatt a menyasszony lábáról a cipőt s ezt vagy a keresztszülők váltják

ki, vagy ellicitálják. (Ujszentanna). Ezt a mozzanatot nagy vigság kíséri. Ebéd után megindul a tánc és éjféltáján a menyasszonyi tánc (Brauttanz) és a felkontyolás (Heinola, haibln). Leültetik székre, főkötőt tesznek a fejére (Öthalom, Pretsch) a menyasszonyi koszoru helyébe, ezzel teszik asszonnyá. Öthalmon megszólal az „Schitandstied“. Legtöbb helyen vizet öntenek a szék alá s megindul a tréfa:

Ujuj, ii Braut hat tsjácht (tpr . . .) — csupa izgalomból.
Uju Hochzi!! (Elek).

Szentmártonban négy fehérbe öltözött leány, kezükben égő gyertya, táncolja körül a menyasszonyt, másutt mindenki táncol a menyasszonnyal és pénzt adnak neki. Eleken bejönnek az Ufträger-ek (kiszolgálók) és a Kuchelweiber-ek (konyhai cselédek), gyertyát tartanak, addig, míg a vőlegény táncol mint utolsó a fiatal asszonnyal. Végre kitáncol vele a szomszéd szobába és eltűnik vele. Ezek megkeresik gyertyával és egymásra támadnak: Warum hast net Obach tea, warum hast's fort'raja. Néhol másnap maradékfogyasztásra mennek álarccal (Hochzeitnarren. Öthalom). Csak öthalmi helyi szokás az, hogy templomba menet mindenki rozmarin szálat tűz ki s a menyasszony szintén, azután egy fehér kendőbe takart citromot visz magával. A virágot és citromot esküvő után leteszi az oltárra.

Keresztelés. A keresztelés egyszerű szertartással folyik le. A bába (tes Jvale, Szentmárton) és a keresztanya (ii Södel) viszik a gyermeket keresztelőre. A Södel így szól:

Ich träch an Heiden jount
Und preng an Christ. (Szentmárton).

Keresztelés után a Södel ezt mondja a gyermekágyasnak (Kindbetlerin). An Heit hammer mit kuumma, an Christ bring' mer ent (Öthalom). A keresztelés költségeit a keresztszülők fedezik (Stattersteit, Statermann, Staterin). Ezek kereszteltjeik iránt mindig nagy figyelemmel és szeretettel viseltetnek. Ünnepeken kalácsot, gyümölcsöt és csemegét el nem mulasztának nekik küldeni. Esküvőjükön ők viselik a násznagyi tisztet. A keresztelés után egyszerű reggeli van. A gyermekágyas asszonyt a Staterin látja el; küldi neki a levest (Staterinpa).

A temetés. A temetést megelőzi a virrasztás, Todwäch (Szentmárton). A halottat férfiak viszik ki. Eleken, mikor a halottat elviszik, eldöntik a két széket, melyen a koporsó állott. Ünnepiesen, ősi német szokás szerint folyik le a temetés Szentmártonban. Hat sötétbe öltözött férfi viszi a koporsót. Mindegyik mellett egy hófehérbe öltözött nő halad s viszi a gyertyát. Fején elsassi főkötő, vállán szines szallag. A halottat gyakran előbb a templomba viszik s ott is beszentelik. A

59. ábra. Temetés Szentmártonban és Eleken.

gyászoló szülők és testvérek nem közvetlenül a halott után, hanem a menet végén, leghátul lépdelnek. A siratás sztereotip szokott lenni: Én drága gyermekem, én jó gyermekem. A sirkövek egyszerűek. Felirat: név és életkor. Jellegzetes az öthalmi szivalakú fejfa.

Népszokások. (Ünnepi és alkalmi szokások.) A német ősi népszokásokból a németség meglehetősen sokat őrizett meg. Ez tisztán konzervatív hajlamaival függ össze. Nem volt oka elhagynia, tehát megtartotta. Az év folyama és a jelentős napok időrendje szerint foglalom össze a nép alkalmi szokásait.

Ujév. Szokásos az üdvözlés, e szavakkal: Ich wünsch glückseliges najes Jahr, Lang Leben, Fried u. Anichkeit, nach dem Tod das ewige Himmelreich, daß tr noch mehr Neujahr erlebt u. kfund bleibt. (Boden vol Kirner, Stal fol á Herr. Kheir vol Wein, taß tr Febr u. Pasla traut lustig fan). Ily kevert irodalmi és népies nyelven mondják. Gyermekek is járnak körül, énekelnek kint, aztán belépnek, hogy pénzt kapjanak. Bent mondják:

Ich wünsch, i wünsch, i waß nit waß,
 Ich pin a roder Khenich,
 Kept m'r nit so wenich,
 Daß mich nit so lang da steh,
 Ich will noch um a Haßla weider fen.

(Szentmárton).

I winsch, i winsch, i was net was,
 Hindram Ofa hof te Has,
 Lagd (Langet) in Sack u kept mr was,
 Knick-knuck knei.
 Wenn de mr was kewe wellt,
 Kept mer's klei (gleich)
 I muß a noch weider fé. (Ujszentanna).

Vagy: Ich hop thert tiar het a Sau (sau) thlacht,
 Het langi Wërcht knacht,
 Treimoal trei ueini,
 Unt ti länfst thert meini,
 Treimoal in Haus rim
 Unt amoal in mein Pauch rim. (Elek).

Vizkereszt. (Heilich trei Khenich). Gyerekek járnak, egyik karddal, másik csillaggal (mit tr Sterer, Elek) és persellyel (Pira) és énekelnek (alkalmasint nyomtatványból került) szent énekeket. Ekkor szokott ház-

60. ábra. Három gyermek csillaggal. Elek.

szentelés lenni. Egyházi cerimóniával felszentelik az iskolát, paplakot, stb. Az ajtóra Тугтунуш-т rajzolnak (hatszöget) — a boszorkányok elleni védelmül — és felírják a három betűt: G. M. B. (Gáspár, Melchiar, Balthasar.) A gyermekek éneke következő:

Wir gehen in das Haus hinein, ja Haus hinein, und kriasn das klaine Jesulein. Aleluja. A szobában hárman: Wir kommen daher ganz Abend spät, ein' guten Abend den gib't unz Gott. Einen gutn Abend, eine fröhliche Zeit, die unz der Heer vom Himmel ab geit (gibt). Wir kommen daher von schneller Reis', von 13 Tage 400 Meil. Wir kommen wohl vor Herodes sein Haus, Herodes schaut beim Fenster heraus. Herodes sprach als Übermut, bleibt heit bei mir, und alles ist gut. Ach nein, ach nein, das kann ja nicht sein, wir such'n Maria, und Jesulein. Wir reisen alle trei am Berglein hinaus, dort steh't ein Stern wohl ober dem Haus, der Stern der wollet uns leuchten, nach Betlahem wollen wir reisen. Wir reisen alle trei ins Häuslein hinein und finden das Kind im Krippelein. St. Joseph tut dise Erbarm'n. Er nahm das Kind auf seinem Arm. St. Joseph zog sein Hemetlein aus, Maria schnitt ein par Windel daraus. Aleluja.

Boldizsár kérdezi *Menyhérttől*: Warum ist der eine König garso schwarz?

Menyhért: Er ist wohlbekannt König Gaspr aus dem Morgenland:

Gáspár a perselyt az asztalra téve: Ich nim die Büchse in meiner rechten Hand und stels auf dem Tisch, dass der Herr und die Frau nicht vergisst.

Erre mind a hárman éneklik: Noch eins, noch eins ist unser Begehren, ein Tremelein Kerzen in unsern Stern, der uns das Tremelein Kerzen wird geben, der wird das Jahr in Frieden leben. Aleluja.

Csengetve kimennek. Wir danken fir di Gabe, die wir empfangen haben, Maria wirts belohnen mit seiner einer Macht, mit seiner einer Macht. (Elek).

A *farsang*. җаһаңшын(ы). Ezt zajosan ünneplik meg mindenütt, helyenkint más-más változattal. Legelterjedtebb a җаһаңш и. җредл, melyet csaknem mindenütt produkálnak. Egy gerenda elé fognak két lovat. A gerenda végén kerék, melyre két kitömött bábu (rendesen katona és egy női személy) van oda erősítve. A kerék forog, a két bábu körben kereng, ami nagyon mulattató látvány. *Eleken* húshagyó kedden lóháton mennek körül. Egy kocsí vagy szán is megy utánuk, ezen sátort ütnek, a sátor alatt asztal és székek, egy hordó bor, isznak és muzsikálnak, mind maszkába öltözve. Így járnak körül az összes korcsmákat. A kocsit banderium veszi körül, mögöttük a Hansl és Kredl. Gyerekek is járnak

körül, nyárs, boros üveg a kezükben. Házakba mennek, táncolnak és énekelnek :

Huju Jasching wu pißt kwé —
 Hindan Wisstafol (Wiesental) in Dréf (Dreß = sár)
 Zu ju, ujju Krappf heraus,
 Ober ich steh a Leuch (Loch) vun Haus náus.

Ugyancsak kedden van még Eleken a *hamvazás* bohókás játéka. Tánc után felöltözik egyik papnak, tollseprüt vesz kezébe, mindenféle cerimóniát csinál, spricczel és eltemetnek egy kitömött bábut (a farsangot). Ezután a pap litániát mond, elősorolja a kártyákat.

Pap: Achel Szivner	Nép: Nit fiar unš.
„ Achel Achter	„ Nit fiar unš.
„ Achel Keiner	„ Nit fiar unš.
„ Achel Zehner	„ Nit fiar unš.
„ Achel Under	„ Nit fiar unš.
„ Achel Ewer	„ Nit fiar unš.
„ Achel Rhenich	„ Nit fiar unš.
„ Achel Aß	„ Nit fiar unš.
„ Schela (ugyanúgy)	„ Nit fiar unš.
„ Kriani „	„ Nit fiar unš.
„ Koad „	„ Nit fiar unš.
„ Koad Aß	„ Alles fiar unš.

Chorus : (a Te deum laudamus = Großer Gott wir loben dich dallamára).

Roter Wein, wir loben dich,
 Schnaps wir preisen deine Stärke,
 Braunes Bier zu aller Zeit
 Trinken in Ewigkeit.

(ezeket a részleteket irodalmi nyelven mondják).

Most a pap behinti hamuval a népeket, mondván :

Ich bestreue dich mit meiner Asche
 Aus meiner eigenen Tasche

s odalépvé egyesekhez :

Tumm pißt, tumm pleißt (bleibst)
 Bis as andre Joahr in ti Zeit.

Szentmártonban szintén van nagy utcai felvonulás. Jókedvű mulatók állnak kocsin, kínálgatnak sörrel borral, cammog egy teknő elé fogott rossz gebe; környezik a farsangi bolondok. (Jaschingnarren). Fiuk is járnak körül, Hausl u. Kredl-nek öltözve, muzsikaszóval (harmonika) és kiáltanak : Hujju Jasching! A fiu fehér ruhát visel, fején szalma-

kalap, ezen tollseprű; kezében seprű. A lánynak öltözött fiu régi rongyos szoknyát visel, fején főkötő.

Ujszentannán vályu elé fognak lovat. Egy férfi ül a vályuban s hányja, kavarja a sarat. Minél mélyebben gázolhat a sárban, annál jobb előjele egy bő termésnek. Gyakran kocsi jár körül, rajta egy körül-függönyözött sátorféle. Oldalán egy nyilás van (Kufjeloch). Aki betekint, póru jár. Néha a kocsin asztal és szék áll s a rajt ülő maszkok kártyáznak, mulatnak rikoltanak. A farsangi bál után a legények *Brittje*-vel (csattogtató) mennek a lányokhoz és csapkodják őket. A farsangi bálon s néha a házi mulatságokon előfordulnak olykor ezek a tréfás táncok és játékok:

Saihalbertanz = kondás tánc. Lányok, legények összefogódzva kört képeznek s táncolnak. Középen áll egy legény (*Saihalber*) bottal. Leány egyvel kevesebb van. Egy jelre eleresztik egymást, kire nem jut leány, az a *halber*. (*Schlangentanz*.) Összefogódzva kitáncolnak az ablakon és az ajtón jönnek vissza. Házi mulatságon előfordul következő tréfa. Borbélynak öltözik egy legény és habsolja a szappant. Utána lépked egy másik legény, kalickával, benne madár. A borbély kiáltja: *Wer laßt ji . . . ?* A másik meg kiabálja: *Wögehn . . .* — (*Wawierertanz*.) Leül valaki egy székre, a többiek sorban beszappanozzák. Az ülő legény az arcát firtorgatja s aki a szappanozók közül elneveti magát, annak kell a legény helyére leülni. — Bohókás multság a *szamár halála* is. Egy legény erősen előrehajolva, lepedővel letakarva jön be a terembe. Kezében bot van, ennek végére egy köcsög van tűzve. Ez a szamarat ábrázolja. Hátán ül egy másik legény. Kérdik tőle: *Was löst tr Esel?* A fennülő nagyobb összeget mond. A kérdező most a *Waiße voll bagot*-t ígér neki. A fennülő erre azt kérdi: *Wie löst mr fünf Gulde?* Ujra bagót ígérnek neki. *Wiver löstlag i ehni tot* — mond a fennülő legény s rácsap bottal a köcsögre, mint a szamár fejére. A szamár lerogy s kiszalad, a többiek utána, csak a fennült legény maradt benn s siratja szamara elvesztét. — Játsszák még a *foghúzást* is. Valaki leül egy székre és tettet, hogy fáj a foga. Egy másik kulcsot vesz elő és úgy tesz, mintha ki akarná húzni. A fogfájós ájulást tettet és lezuhan a székről. A doktor éleszteni kezdi: a hason fekvő hátához szalmaszálat tesz és belefuj. Az élesztés közben a beteg a doktort orvul korbáccsal (*Korwatjha*) veregeti, ez meg nézi, hogy ki veri őt. Végre a beteg felugrik és kiszaladnak.

Böjt. (*Fasten*) idején is vannak népmultságok. Böjt közepén egy szerdai napon járnak férfiak egymáshoz egy nagy bábuval (*Buße*), mely szalmával van kitömve, és éneklik az ablak alatt:

Heind is Witta in ter Fasten,
Trecht (traget) m'r e Buße iners Waß'r,
War (Gier) raus, tr Pfarr is hauß (draußen),

Schniß raus, t'r Biß is raus,
 Uju Kafala raus!
 Unser Bußa is kor (gar) oarich (fehr) kreunk,
 Er will a pißla Maraschmoalz eßa!

Schniß = aszalt alma, szárított gyümölcs; Kafala = tojás; Maraschmoalz = rántotta; Biß = bábu.

Bőjt előtti hamvazó szerdán néhol lámpással keresik az eltűnt farsangot (Öthalom).

Febr. 3-án torokszentelés van (Halzweiche). Egyházi ünnepséggel tisztelik meg Balázst, a torokbetegek védőszentjét (Öthalom).

Husvét. Nagypénteken, nagyszombaton reggel 4 órakor gyerekek és ifjak mennek kerepelni. Ha egy elkésik, Tas ijt tr Jud. Ennek díjából levonnak. Nagyszombaton az első harangozás után mennek gyűjteni. Ezt éneklük:

Staub aus, Staub aus,
 Den Winter keh'n ti Haar aus,
 Ei Weig'l unt ti Blumen,
 Der Sommer wird bald kommen,
 Leite, Leite, liebe Leite,
 Kommt ti heilige österliche Zeit,
 Kept uns Eier, kept uns Keld,
 Kept uns nur was Sich gefällt,
 Nur ta Schla, ti tun weh,
 Glück ins Haus, Unglück h'raus
 Eier oder Keld heraus.

(Németpereg.)

Husvét vasárnapján a gyerekek husvéti (színes) tojást kapnak: (Hofakafali, Elek.) Er Has legt rode Eier, mondják Ujszentannán a gyerekeknek s elrejtik a tojást a Rjithaus-ban (Rjithaus = polyvacsur), a a gyermekek husvét reggelén ott megtalálják. A gyermekeknek ekkor kedves játéka az Eiertijche. Összeütik a tojásokat, a kié ép marad, azé mind a kettő. Husvéthétfőn megy mindenütt végbe a locsolás, még pedig meglehetősen durva módon. Nem öntözik meg, hanem vödörből leöntik, mintegy megfürösztik a lányokat. Mondják is Eleken: pöda (baden), Ujszentannán jchitz. Csak ujabban kezdik az enyhe módot, a szagos víz használatát felkapni. Kedden a lányok locsolnak: Madlajchittach, Madelchitt (Szentmárton). Mikor a lányok üldözőbe veszik a fiukat, ezek így csúfolkodnak:

Trukat Schitter, no net naß,
 Wanns regert, pin e naß,

Wanns schneet, pin e weiß —
 Wann tr Hunt sch . . . t
 Weiß!

Husvét hétfőn licitálják el, ahol divatban van, pl. Öthalmon, a Bortanzot. A Bortänzer-nak a májusi ünnepségnél és a Reichweiß-on (búcsú) nagy szerepe van.

A májusi ünnepségek általánosak. Mindenütt állítanak májfat (Majapam, Maipam). főleg az urak (Jrafaschen, Öthalom) és jobbmóduak háza elé. Ezeket aztán sok helyen a május 1-ét követő vasárnapon körül-táncolják és a Bortänzer pénzt gyűjt. Öthalmon búcsú napján a májfat átviszik a templom elé, ott aztán tánc lesz. A Bortänzer és Tegelträger vagy Tellerträger mennek pénzt gyűjteni. A Tellerträger (tányérhordó) bort kínál és kap egy tányérra pénzt. Van erre külön tányértartó. A Bortänzer jelvénye a diszes Bortänzer-bot. Búcsúkor bárányt is szoktak kisorsolni. Némely helyen, pl. Ujszentannán, nincsenek már búcsúkor ily ünnepségek. Csak vásár van és vesznek vásárfiát (Markt stiftla).

Pünkösdkor divatosak némely helyen (Öthalmon, Ujszentannán) a banderiális, diszes bevonulások a falun végig. Hajnalban indulnak el, a falu végén rendezkednek; virággal, lombbal diszítik fel magukat és így vonulnak be nagy lovas-csapatban, nagy zajjal trombitaszóval. Aki legutoljára jön, ki legkésőbbben érkezett, azt különösen feldiszítik és ez a Pfingstlümme (pünkösdi kamasz). A legények aztán mennek a lányokhoz mulatni és barátjaikat is felkeresik s csalánkoszorút tesznek nyakukba. Tréfából a hazatérő gulya (Stihalt) utolsó tehenének is koszorút tesznek nyakába (Ujszentanna).

A *karácsonyt* (Reiitoch) csendben és áhitattal ünnepli a nép. Zajos mulatságok nem szokásosak s ami történik, az az ünnep áhitatához tartozik. Járnak betlehemesek. Amit előadnak nem népi termék s valószínű, hogy nyomtatott könyvből kapták. A nyelvezet az irodalmi. Egy öthalmi és egy eleki betlehem-játékot itt mutatok be:

Négy leány (angyalok és Mária) és 2 fiu (József és a számár.)

I. Angyal:

G'lobt sei's Christus!
 Tret' ich herein in dieses Haus,
 Ich wünsch Glick' rei' un Unglick 'naus,
 Die Kron trag ich auf meinem Haupt,
 Die hat mir Gott der Vater erlaubt.
 Den Zepter trag ich in meiner Hand,
 Den hat mir Gott der Sohn erlangt,
 Trett' herein Erzengelien,

Mit deinen goldichen Schwertelein.
G'lobt sei's Christus!

Tret' ich's herein in tiefes Haus,
Wünsch Glick 'rein un' Unglick 'naus.
Die Kron' trag ich auf meinen Haupt,
Die hat mir Gott Vater erlaubt.
Das Schwert trag ich in meiner Hand,
Das hat mir Gott Sohn erlangt.
Trett 'rein Christkindelein,
Gib tene Kinder was ehne soll sein,
G'lobt sei's Christus!

Tret ich's herein in dieses Haus,
Wünsch Glick 'rein un' Unglick naus.
Die Kron' trag ich auf meinen Haupt,
Die hat mir Gott der Vater erlaubt.
Die Ruthe trag ich in meiner Hand,
Die hat mir Gott der Sohn erlangt.

Arkangyal:

Was bringst tu mir fir ein triebes Mär?
Ich bringe dir kein triebes Mär.
Gib deine Kinder was ihne' gehert.
Die Kinder, was fleißich beten und singen,
Die werden Äpfel und Nußen kriegen.
Die aber net fleißich beten und singen,
Werd'n eine große Ruthe krieg'n.
Tret' herein Marielein,
Mit deinen kleinen Jesulein.
Globt sei's Christus!

Maria :

Tret' ich herein in dieses Haus,
Mit meinem kleinen Jesulein.
Jetzt fallen wir alle zu Fißen,
Erschein, erschein o Josef mein,
Du sollst das Kindelein wiegen ein,
Gelobt sei Jesus Christus:
Heitschi-popetschi, ich soll das Kindelein wiegen, —
Kann mein alte Buckl nimmer biege',
Auf der Herberg soll sei' Diener sei'.

Der Esel soll es hauchen ein.
 Erscheine, erscheine Jesulein, —
 Du sollst das Kindelein hauchen ein.

Szamár :

Auf, auf ihr Hirten,
 Nicht schlafet so lang'.
 Die Nacht wird 's euch schicken
 Kommet zeitlich zusammen.

Mind :

Ageloria reiß' ist das Kind,
 Wir haben 's geseh'n,
 Ein Kindelein so schön,
 Ein Kindelein so zart,
 Auf englische Art.
 In Hüttelein, in Krippelein, in Stall
 Jetzt treten mir alle auf ein lindenés
 Platt — auf ein lindenés Platt. —
 Wir wünschen Euch alle eine ruhjami Nacht.
 Eine ruhjami Nacht. —
 Wir wünschen Eng glückselighi Feiertag' !

Felelet :

Wir wünsch'n Eng a' so viel',
 G'lobt sei's Christus! (Ujszentanna.)

Betlehemesek. Első angyal, második angyal. Első pásztor, második pásztor, harmadik pásztor. A két angyal viszi a betlehemet. (Egy fából vagy karton papírból készült házikót). Az egyiknél persely, a másiknál csengetyű van. A pásztoroknál szalagokkal és csengetyűkkel díszített botok vannak.

Mind énekelnek :

Wir kingen in das Haus hinain, ja Haus hinain
 Und kriasn das klaine Jesulein, Ále-áleluja.

Két angyal énekel :

Ein Kind geboren zu Betlahem, Betlahem.
 Es fraiet sich Jerusalem. Áleluja.
 Hier liegt es in das Keripelain,
 Ohne End, so wills die Herrschaft sein, Áleluja.

Első angyal csenget, mire a pásztorok bejönnek és lefekszenek.
 Második angyal, perselyt az asztalra téve, mondja :

Hier stell ich die Büchse auf den Tisch, dass der Herr und Frau nicht vergisst.
Első angyal a pásztorokhoz fordulva éneklí :

„Auf, auf ihr Hirten, nicht schlafet so lang,
Die Nacht ist vergangen, jetzt scheint die Sonn.
Ein Kindelein klain, ei Kindelein klain,
Das unzer Erlöser und Hailand soll sein.“

Ennek eléneklése után a pásztorok felkelnek és egy Miatyánkat mondanak el, azután pedig táncolva és éneklő hangon ezt mondják :

Bruder, Bruder geh' mit mir.
Nimm dein Dudelsack mit dir,
Pfeif mir eins, pfeif mir eins.
Herr ich las dich sagen, morgen schlachten wir das Lambelein.
Das Jesus Kristus kochen kann,
Aaraschmolz und Salz drzu,
Und a Fiartl Wein drzu,
Gelobt sei Jesus Kristus.

Utána csengetve kimennek az udvarra és ezt éneklík :

Wiar danken fiar die Gaben. die wir empfangen haben, Maria wiarts belohnen,
mit seiner einer Macht, mit seiner einer Macht. (Elek).

Babonák. Mindezekhez az ünnepekhez bizonyos babonás szokások fűződnek. A németek egyáltalában sokat adnak a babonára. Ezen babonás szokások és babonák közül említhetők :

Karácsony este a leány ólmot önt. Amilyen alakot nyer az ólom, olyan foglalkozásu lesz a férje. Ha disznóalakot nyer, disznókereskedő lesz (Ujszentanna). Első harangozáskor kilencféle abrakot adnak a lovaknak, vagyis 9-féle magot kevernek össze (Bucht, Hawr, Kufuruz, Besa-reijig (círok mag), Bone, Kerichte (árpa), Rharn (rozs), Hanfßoma), hogy a boszorkányok ne bántsák őket. A lovak ilyenkor beszélnek. A boszorkányok összefonják sörényüket (Ujszentanna). Szilveszter éjjelén a lovak beszélnek, mert az ördög szállta meg őket (Szentmárton). Készítenek Luca széket (Serejtuhl), 9 féle fából, minden nap egy darabot, Luca naptól karácsonyig. Éjféli misére beviszik a templomba. Aki rááll, látja a boszorkányokat és a pap is. A fél misénél el kell menni és a széket elégetni. — Éjféli misére cédulákat rejtenek a lányok harisnyájukba, melyekre név van írva. Fél misekor kihuz egyet, akinek neve van ráírva, az lesz férje. Galuskába is rejtenek cédulákat. Első harangozáskor a galuskát befőzik s amelyik fennmarad, azt kiveszik. A cédulára irt név leendő férje neve (Ujszentanna). Akivel a leány nagypéntek éjszakáján álmodik, az lesz férje (Ujszentanna). — A jószágot úgy lehet megvédeni a boszorkányoktól, hogy sarlót ütnek az ajtóba. (Ujszentanna). Jégeséskor fejszét vernek a földbe, úgy lehet elállítani (Szentmárton). Ha temetéskor nyílt sirba eső esik, a halott mert áll-

felé (Szentmárton). Alkonyat után nem szabad tejet eladni, mert elapad a tehén tőgye (ti Khu ira Tutl wert trufad). Fecskéfészket kiszedni nem szabad, mert ti Khu fricht róbi Milich. Amely házra a kuvik (Khumit és Tódafóchl) rászáll, ott halott lesz.

Babonás jóslások, parasztszabályok (Bauernregeln), időjárásra, természetre vonatkozóak.

Märzeschnee is gut for Zähweh (márciusi hó jó fogfájás ellen). Hornungshawr hat en goldene Schnawl (februáriusi zabvetés jó, Öthalom). Ujholdkor nem szabad tyukot ültetni, mert nyomorék lesz. Ujholdkor nem szabad buzát vetni. Márkus napkor kell babot ültetni s ha Bánát felől fú ekkor a szél, lágy lesz, ha északi szél van, keményen fő. Ha a férfi vet, az asszony ne süssön kenyeret és ne adjon semmit sem kölesön, különben a buza üszögös lesz. — A dinnyét az év 100-ik napján kell ültetni, különben nem számíthat az ember minden szedéskor 100 darabra. Pénteken nem szabad mosni, de kenyeret sütni igen. Pénteken és szerdán ne költözködjél; ezek nem szerencsenapok. Tavaszkor ne hajts növendék marhát szerdán vagy pénteken először legelőre. Ha hétfőn először asszony lép a házba, az szerencsétlenséget jelent. Ha a gólya mocskosan jó, mocskos lesz a nyár is, ha tisztán jó, jó év várható (Öthalom). Wanns tr Ungre (den Ungaven) u ufú Prottsack regn't, jel Johr gibts viel Kufuruz (Ha pünkösdkor Radnára menő bucsusok megáznak, Öthalom). Ha a libáknak Márton napján jégen kell járni, akkor karácsonykor sárba' járnak. Ha a falevelek későn esnek, az kemény telet jelent. Ha a fák novemberben újra virágoznak, akkor a tél májusig tart. (Ujszentanna). Karácsonykor éjféle mise idején hagyma-gerezdet vesznek, 12 hajmát levesznek róla, mindegyikbe sót tesznek, amelyekben a só elolvad, abban a hónapban sok eső lesz. (Ujszentanna). Wenn tr Mön'd'u Heuf hat, batajt (bedetet) Kéche (Regen). Wenn ti Kofejch viel schreia, batajt Kechn wieder (Elek). Ret ter Tunner über ten tire (dürr) Wald, dann stirbt Jung und Alt (Ujpanád). Früer Tunn'r, spät'r Hungr (Ujpanád).

Gyógyítás, kuruzslás, ráolvasások (Brauch, Brauch). A háziszerekkel, babonás eljárással való gyógyításmód a németeknél végzetetlen számban van elterjedve. Nincs betegség, melyre ne tudnának orvosságot vagy gyógyításmódot. Pl.

Torokfájás ellen (Halsweh) széküszegyet kevernek össze fehér cukorral s ezt le kell nyelni. Szurás ellen disznóvágó kést kútvizbe mártanak, Miatyánkat mondanak s isznak a vizből. Fejfájás ellen: három darab parasztat vízbe dobnak, ha a parázs lesülyed, akkor a beteg meg van igézve (pſchria). A beteg imádkozik, háromszor iszik egy-egy csep-pet s a megmaradó vizet kutyára vagy macskára öntik. (A magyaroknál is megvan ez). Orbáncot bodzahéjjal kötnek be. Mellhártyagyulladás ellen pépet készítenek friss tojásból, kámforból és fehér lisztből; ezzel

borogatják. Orbáncot úgy is gyógyítanak, hogy parázsra vörös kukoricát hintenek s ezzel füstölik. Sebekre jó a tiszta fehér hagyma. Hideglelés ellen csalánra sót hintenek napfelkelte után vagy napnyugta után, Mig e sót hintik, mondják: So wi ter Brenne'jesstoch außertt, so sollsch tu taj Jiw'r verliera, tazn helf t'r Kot Vater, Kot Sohn, Kot heiliger Geist (ezt háromszor ismétlik). Hideglelés ellen még a beteg vizeletét hamura öntik és valami Prauch-ot mondanak. (Ujszentanna). Gyomorgörcs ellen a gyomorra égő gyertyát tesznek s leborítják nagyobb bádofgazékkal. A gyomor megdagad, a daganat leapadtával a gyomorgörcs elmulik. Tyúkszemet úgy mulasztanak el, hogy a kuruzsló holdfénynél, a holdba nézve, dörzsöli a tyúkszemet és három Miatyánkat mond. Egy hónapig ezt megtéve, a tyúkszem leesik.

Nagyon elterjedtek, széltében divatban vannak a *ráolvasások*, (Prauch). Többnyire öreg asszonyok végzik, kik nem adnak túl titkaikon, ami a gyújtést nagyon megnehezíti. Részint a hatóság büntető kezétől félnek, de még inkább attól, hogy akivel közlik, az a titkot a maga hasznára fogja felhasználni. Ahány ily Prauch-hoz juthattam, az mind keresztény színezetű s valószínű, hogy a többi is olyan. Homály, titkoszerű vonatkozás nincs bennük.

Beteg állatra: Jerusalem, Jerusalem, du jüdische Stadt,
Wo Jesus Christus Wasser u. Blut vergossen hat,
Das is für Würmsbeisen

(dreimal wiederholen, Gott Vater, Gott Sohn, Gott Heiliger Geist im Namen der Dreifaltigkeit. Öthalom).

Igézet. Keresztet kell vetni. Pohár viz és három darab parázs. Bist du beschrien von einem Mann, helft der Heilige Anton. Bist du beschrien von einem Weib, helft der Heilige St. Veit. Bist du beschrien von einem Madl oder Bu, helft dir der Heilige Anton. Gott Vater etc. (Öthalom).

Orbánc. Rotlauf und Geschwulst, weiche ab von den Fleisch un Blut, so wie der Böse von Jesus abweichen tut. (4 Miatyánk és imádság az orbánokban elhaltakért, Öthalom.)

Fogfájás. Ihr Reidwurme, Ohr Geizwurme, Ihr stinkete Holzwurme, weicht ab von diesem Mark, diesem Bein und diesem Fleisch . . . Got Vater. 3 Miatyánk és imádság Szent Apolóniáért (Öthalom).

Fejfájás. Maria geht von dann, Ihr Kopf war auseinander, Begegnet ihr der Heilige Johann und druck ihr den Kopf. 3 Miatyánk, imádság a fejfájásban elhaltakért. (Öthalom).

Szelütés (Blutsturz). Drunen in St. Josefthal stehn drei Blume auf der Muttergottes ihren Grab; die erste Blüte ist weiß, die zweite rot, die dritte ist für Herzgebrich u. Blutstellen gut. Helft dir Gottvater, Gottsohn etc. 5 Miatyánk. (Öthalom.)

Oldalszúrás. Herzfápan und Euvachsa waich fu teara Ripa. Wal (weil) der Herr Jesus ist flecha in t'r Ripa. Er Stovich is uma (ohne) Zunga, tr Wolf is uma Lunga, ti Turichtauma (Turteltaube) is une Kall (Galle) Helft t'r Gottvatr. (Elek).

Jerusalem, Jerusalem, tu jidaschi Stadt,
 Wu m'r Jesus Kristus kraigst hat,
 Traus fliaßt Was'r und Bluat,

Tes is forn Herzfápan und Brand luat (Elek).

Hideglélés. Mó im Himl, Jisch im Wájer, Wurm im Holz, Wann ti trei zam-tumma, höll er wid'r þaj Krankheit friga. T'zu helft im Gott Vat. (Ujszentanna).

Gyermekélet, gyermekjátékok, gyermekdalok. A németiség régi hagyományaiból legtöbb maradt meg azokból, amelyek a gyermekélet körébe tartoznak. Altató dalok, enyelgő, becéző versikék, játéknál előforduló kiolvasások, táncversek, tréfás és gúnydalok, köszöntések nagy mennyiségben találhatók mindenütt. Minthogy régiséget őrizvén meg, sok nyelvkincset is rejtenek magukban, valamivel többet bocsátok belőlük itt közre.

Becéző dalok Öthalomról; ölben ülő csecsemőnek:

Þatsch Händerle zam,
 Was tr Vatr pringe
 Roti Schuchele, roti Strimfele,
 Roti Apfla drine.

(Térden ugráltatják a gyermeket).

Hopp, hopp, hopp,
 Jahr m'r in die Stadt,
 Um e' Lawl Brot,
 Um e' Saidl Wei',
 Wo wer mir alli lustich sei'.

Bölcödalog, altatódalok.

Schloaf, Kindla, schloaf,
 In Karta (Garten san di Schoaf,
 Ti schwarza un di wáisa (weiß)
 Wéla (wollen) 'n Gyurala paisa (beißen),
 In Karta san di Méhapli (Mohnblüten)
 Schloaf nor tu pis moricha (morgen) Frie.

Haidl, haidl, Popa paidl,
 Haidl popaidl, schloaf siasa (iüß)
 Ti En(g)ali lasa ti schia (schön) kriasa (grüßen),
 Sie lasa (lassen) ti kriasa und lasa tir ságen,
 Tu soltzt mit ihnen spazieren fahren.

Popa paidl,
 Heilichi Mutr Sankt Anna,
 Last miar as Kindla nit wána,
 Last miar as nit wána, last miar as nit schraia,
 Tas tr Adamla a schians (schönes) Piawla (Büblein) sél plai (bleiben).

Haidl, popaidl, was raschplt in Stroa,
 As Zizrla (Züglein) is kstorwa, as Maisla is froa,
 Haidl, popaidl, ih schloaf liawr (lieber) wie tu,
 Wens miars nit kláva (glauben) willst, schau tu mir zu.

Haidl, haidl,
 Popa paidl,
 Haidl popaidl, sie kéma (kommen),
 Sie wéla as Kindl weknéma,
 Sie hewas (haben es) veknuma und hewas wid'r pracht,
 Sie winscha ten Kindla a kuta Nacht. (Elek).

Gyermekjátékok, gyermekdalok. Kis gyermekek összefogóznak.

Ringa, Ringa, Raja,
 Samr iara traia (drei)
 Hokt ti Frau uf'n Holrpusch (Hollerbusch)
 Sitza trai Kindli truf,
 Anz keárt n Ádamla
 Anz keárt n Lengala
 (leguggolnak) Kus, Kus kus n alda Moschala (öreg bácsi, román szó).
 Las mr koár (gar) kánz.

Felnőtt térdére veszi a gyermeket:

Tros, tros (galopp) Kaila (Pferd)
 Tr Millr sticht a Saila (Säulein)
 Und a roádi Kuh,
 Sticht n Janola á tr zu.

Ha a gyermek megsérült, ezzel csitítják:

Hálá, hálá (Heile: gyógyúlj) Renzla (bőröcske),
 Ti Katz hat a Schwenzla,
 Tr Hós leáft (läuft) hindrn Mist,
 Und leást toa truf an Schies (Schaf.)

Síró gyermeket csúfolva csitítanak:

Krai Meichala, krai (weine)
 Stek ta Pfai fla ai,
 Steks nain Tudlsak,
 Tudl, tudl ti kanze Nacht.

Gyermekversikék.

Holzpiarapám (Holzbirnenbaum),
 Sias is tr Rám,

Klá pin i noch,
 Stolz pin i toch,
 Wen i a pısla kresr wear,
 Hairaten di toch.

Énala, wénala, Leflstiel,
 Aldi Lait essa viel,
 Jungi Lait fasta,
 As Proat licht in Kasta,
 As Mesr licht tr néwa (daneben),
 Tr Hansl sol d'rs kéwa (geben)
 Tr Hansl is patrunga (betrunken),
 Schlächt sa Waib mit Schunga (Schinken);
 Und sa Kind mit Hawstroa,
 Moricha (morgen) samr witr toa.

Enala, wenala, wit, wit, wit,
 Telr, Toafl tuml tik,
 Waisproat, Zukrnoat,
 Schala, Schpichala
 Treáp ta Sichala,
 Hindanaus
 Such as schenzt Hianla raus.

(Katicabogárhoz) Himlfeichala (Himmelsvöglein) fliach (fliege)
 Ta Motr is in Kriach,
 Ta Vatr is in Wertshaus,
 Trinkt a Saidla Wai aus,
 Schmaist as Saidla vun Fenstr naus.

Ti Suna schaint,
 As Veichala kraint,
 As Veichala sitzt in Lóda (Lade),
 Schpint a faina Fóda,
 Kimt (kommt) ti alt Flétrmaus,
 Paist am Veichala sa Kukali (Kug) aus.

Énala, wénala, Fin(g)rhuat,
 Wasrsupa (Wassersuppe) is koár nit kuat,
 Áraschmolz (rántotta) is pesr,
 Isst mers mit faini Lefl.

Haida dum, ma Waib is krum,
 Hat an kruma Zea (Zäh)

Taplt indr Kuchl rum
Nach ti jun(g)a Flea.

Trai ledri Schtrimpf
Zwa dr zu san simpf,
Wén i an frlier,
Plaia (bleiben) mr noch viar.

a, b, c,
Paisa mi ti Flé
Paisa mi ti Wanza,
Kon i nimi tanza,
Paisa mi ti Muka (Mücken)
Kon i nimi kuka (schauen). (Elek).

Ju kapafa Hawajstro
Ligz ferze Kiinda to,
Uns liegt an Tisch,
Kaz frejst tr Fisch,
Kumt tr Jäger mit da Tatschka (táska),
Schlagt tr Kaz a rechte Watscha,
Kaz schreit njau,
Hunt schreit mjo,
D' Broadl ist schon to.

Unsar Kroszbata hat a Karta kat,
Am Karta is a Pam, am Pam is a
Nescht, am Nescht is a Uj, am Uj is
a Totar (Dotter), am Totar is a Floh,
am Floh is a Gyuri buri, tu bischt trauf.

Henawaj (vércse) tu roda,
Hajcht maj Pipeln fichtola aus tr Kuchl
raus, tr Taißl soldar a Keta (Kette)
kafa, sol da mittla in Walt nai
schafe, hule, hule hä, tr Taißl
soldr 's Knaß rum trea (Ujszentanna).

Gyermek-mondókák, kiolvasások játéknál.

Anz, zwie, zwó,
Filla, Filla, fó,
Manzt, ich kon ka zwanzich zeila,
Zwanzich stena tó.

Schuastrs Michala mach ma Schu,
 Kib as Lédr á tr zu,
 Is ka Schuaster in teara Stat,
 Teár a sotz (jólčev) Ledr hat,

Unsr Ménsch is schrifkaleart,
 Wás nit wen ti Kraida keárt (gehörť)
 Keárt nit mai, keárt nit tai,
 Zwaunddraizich messa san.

(Fogócskánál)

Adám is in karta kan(g)a,
 Wie viel Végl hatr kfan(g)a,
 Anz, zwa, trai,
 Tu pist frai.

Anz, zwa, trai, viar, finf, seks, sibn,
 Eine alte Motr kocht Ribn (Rüben)
 Eine Motr kocht Speck,
 Tu muast wek.

Ich und tu
 Millrs Khu,
 Pékas Eisl (Ejel) tas pist tu,
 Ulz, pulz, tu pist traus.

(Nyelvi egyveleg) Ededen dededen (egyedem-begyedem) cinta me,
 Abri fabri domine,
 Incus, pincus, csares, pincus puf.

Egyelem-begyelen ciki-piki Reteltanz,
 Zupi rupi wernan tupi rak,
 Tu pist a klanr Schlawak.

Stieflmann, Stieflmann (csizmadia)
 Hat a rodi Heusa (Dofe) an,
 Seksunddreisich Knep san trán,
 Ulz-pulz, tu pist traus.

Köszöntők.

Karácsonykor kint éneklő gyermekek.

Jesulein sias (jűš)
 Mi friarts neu maina Fias,
 Kéd mer (Eebt mit) Äpfl und Nus,
 Tas i nit trfriara (berfriaren) muas.

Ich wünsch aich viel Klick (Glück),
Was as Kristkindla schickt.

Winschi, winschi, wás (weiß) nit was,
Kraift nain Séckl kéd mer was.
(Greift in den Säckel, gebt mir was).

Winschi, winschi wás nit was,
Hindan (hintern) Eufa (Ofen) hokt was,
Schrait hai hai,
Kéd mr a Séksrla (Schiefert) klai (gleich).

Ich pin á klaner Khénich,
Kéd mr nit so wenich,
Last mi nit só langé stéhn,
Ich muas *im* (um) an Haisla waidr géhn.

Ich pin a kláner Pingl (Pinsel = batyu),
Stell mi nai an Wingl,
Wenn i niks khon,
Fan(g)i niks ón (an).

Ich wünsch aich viel Klick uf n naia Joar,
As nai is toa, as alt' is koár (gar = weg)
N Stól (Stall) volla Herner,
N Beuda (Boden) volla Kerner,
N Kelr volla Wai',
Tr Herr und ti Frau soll lusti san.

Ich tret herain kanz knedlfést,
Und krias ten Hern mit sainen Kést (Gästen)
Ich pin ter Hans von Pfirschenkern,
Von Fresn und Saufen pin i kern,
Wer mi fon Fresa und Saufa fracht (verachtet),
Ten háw i (haue ich) pis ti Schwarta (Schwarte = bör) kracht.

Csúfolkodások. Emberekre :

Gyuri, púri Zwiarasknaila (Zwirtnäuel),
Wen i sóch (sage), noa muast jo haira (heiraten).

Tóni pala, móni wala witten,
Ten Tóni wala wie, wala wó,
Wala witten ten tó.

Hanziz, hanzó,
Leks Nudlpried ó.

Adam, badam, Pumprlloch,
Stek ta Nosa nain Hund san Loch.

Adam móka (?)
Tiki Proka (dicke Brocken)

Hetsa, hetsa, Peádr (Péter)
Hindan Eufa steadr (istht er),
Und was noch ?
Tr Katz sa Loch.

Hansl, Gansl giegl-gaigl,
Pist a aldr Puksa-Scheisr. (Puksa = Jose).

Rez, kez, schindr a Maus,
Mach tain Vatr a Kapa (Kappe) traus.

Nancs, pancs — Ném ti Katz und tanz.

Sas an Schies (Schaf), Nai tr Wánt (Wand), tas prent, nain Topf,
tas kocht, nain Holtr (Halter, Kuhalter), tas poltrt.

Hopsa Liesl, Zwiefel Liesl,
Hast a Haisla un a Kiewl (Kübel).

Jok (Josef), pok Heura (Horn)
Muast nain Oarsch peura (bohren).

Michala, machala,
Prunz nain Kachala (Nachttopf)
As Kachala rinnt,
Tr Michala trinkt.

Martin Lutr — Kéz (Käse) a Putr.

Andreas, Andreas,
Mach ti Madli alli péas,
Nem an Topf voll Pluat,
Mach s witr alli kuat.

Jidla Judla hep, hep, hep,
Schwainis Flaisch is fet, fet, fet,
Szaures Kraut is kút, kút, kút,
O tu stingitr Jút, Jút, Jút.

Júd, Júd, Spatz uf tr Téka (Decke),
Moricha Frie muast frréka (verrecke').

Ádám, Éva, Ábrahám,
Fress ti Knedl alli zám.

Schnaidr mek, mek,
A Schisl voll Trek,
A Schisl voll Lais,
N Schnaidr sa Spais.

Spielfrterwr (Spielverderber) tung aus (austunfen),
Tung tr Katz sa Oarschleuch aus.

Kaitz Krocha (Geizfragen), Endamócha (Gutenmagen),
Hast tain Vatr in Pet pakróva (begraben). (Elek).

Állatokra.

Gólyára : Storke, Storke, Staner,
Mit tr lange Paner,
Storke, Storke, Schniwl-Schnawl,
Mit tr langi Haigawl. (Öthalom).

Storich, Storich, Lingapám (kútgém),
Tróch mi mit tr Kripa (Rippe) hám,
Konzt mi nit tr trócha,
Káf tr an silwra Wócha (Wagen),
Und a silwris Kétala (Kettchen) neu
Foar iwrn Étlmen (Edelmann),
Foar iwrn hoacha Haus,
Sitza trai Toeka (Tofe) haus (draußen),
Áni spinnt Saida,
Áni treápt (dreht) Weida,
Áni fliacht (fliegt) iwrn Kuliprunna (gulya-kút),
Find a Kindla,
Wie soltz hása ? (heißen)
Kikeriki kasa,
Weár sél di Windl wascha ?
Ti Krédl mit dr Lapatascha (csüngő zseb),
Wear soltz hossza (wiegen)
Tr Hansl mit tr Koscha (Göschle).

Bikára : Bika, Bika, Trumlochs,
Hast tan Vatr Schnitz (aszalt alma) kocht,
Hast's halwr kfressa,
Wart nor pis ta Vatr hám kimt,
Er wert schonnt ta Maila prescha (beverni). (Elek).

Dülök nevei. Minthogy a német telepítések nagyobbrészt a XVIII. században történtek, a dülök nevei s a topografikus elnevezések nagyobbrészt ujabb keletűek. A nagyobb községekben következőkkel találkozunk: Langewiese, Grabenflur, Kurze Äcker (rövid dülök), Achwald (Eichwald), Langeäcker, Hutung, Bruch, Kulaprunn (gulya-kút, itató), Zutaling (Zuteilung), Spatzenwald, Neuriß, Fünfhügelstur (Öthalom), Dfol (akol), Infel (Öthalom), Sandgrube, Kleinmühl (kleine Mühle), Hindatauß, Weingarten, Pfarrershügel, Soldateneck, (Elek). Warschander Feld (varsándi dülö), Wiesenacker, Schanzacker (sánc-föld), Steinhügel, (Ujszentanna). Mindezekből látható, hogy az elnevezések vagy természeti sajáttságok vagy a fekvés szerint történtek. Régi hagyományokra való utalások nincsenek a nevekben.

Családnevek, keresztnevek. A törzsökös német családok nevei igazi német nevek, minöket a betelepülök viseltek, pl. Schiller, Strifler, Wittmann, Frank, Bleizeffer, Niedermayer, Walthier, Formittag, Mayer, Scherer, Scherhag, Reinhart, Rothmüller, Adelman, Eberlein, Zimmermann, Oszter, Brunner, stb. Néhol, főképen Ujszentannán, magyar hangzásu nevekkel is találkozunk német családoknál (Ujlaki, Murányi, Böszörményi). Ezek elnémetesedett magyarok. A keresztneveknél kezdik a német neveket (Hans, Grete, Sep, Balthjer) elhagyni s magyar neveket adnak: Julcsa, Mari, Boris, Magda, stb.

Ósfoglalkozásról a németeknél nem szólhatunk. Halászattal, pásztorodással a német nem foglalkozik. A nyájak, ménesek őrzését idegenre bizza, nagyobbrészt oláhokra. A pásztorkodás neki dologtalanságnak tünik.
